

**VANGOGH
BRABANT**

Van Gogh Monumenten in Brabant

Voorwoord

Vincent van Gogh was volhardend, gedreven en had de volle overtuiging dat hij als kunstenaar de natuur, het platteland en het leven van boeren en arbeiders kon laten zien en voelen. In Brabant, waar hij de helft van zijn leven woonde, vond hij inspiratie voor zijn werk. Precies die wereld die Vincent tijdens zijn Brabantse jaren vastlegde in zijn brieven, tekeningen en schilderijen leggen wij vast voor het nageslacht. Met als doel maar liefst 39 Van Gogh Monumenten die tot op de dag van vandaag herkenbaar zijn en het verhaal van Vincent van Gogh vertellen te beschermen voor de volgende generaties.

Een status die anderen in staat stelt dezelfde omgeving ook in de toekomst te benutten voor eigen inspiratie of te genieten van de onderwerpen die Vincent interesseerden. De Van Gogh Monumenten vertellen niet alleen het verhaal van Vincent van Gogh, maar tonen ook de kracht van een regio waarin hij de thema's ontdekte die hij in zijn latere werken ook toepaste.

Van Gogh Brabant heeft dit initiatief kunnen nemen dankzij de ondersteuning van de Provincie Noord-Brabant, de kennis van de Brabantse Erfgoedalliantie en de coöperatieve opstelling van de gemeenten waar de Van Gogh Monumenten zich bevinden. Wij hopen dat de basis die hiermee is gelegd, wordt uitgerold op Nederlands en Europees niveau.

Bert van der Els, voorzitter Van Gogh Brabant
Bart de Boer, vice-voorzitter Van Gogh Brabant

Inhoud

Voorwoord	3
1. Van Gogh Monumenten in Brabant	7
2. Van Gogh erfgoedlocaties in Brabant	12
3. Van Gogh Monumenten overzichtskaart	16
4. Gemeente Breda	18
5. Gemeente Eindhoven	32
6. Gemeente Etten-Leur	44
7. Gemeente Haaren	66
8. Gemeente Halderberge	76
9. Gemeente Laarbeek	80
10. Gemeente Moerdijk	84
11. Gemeente Nuenen	88
12. Gemeente Rucphen	128
13. Gemeente Tilburg	132
14. Gemeente Zundert	138
15. Bronnen, disclaimer, colofon	163
16. Van Gogh Europe	166

1. Van Gogh Monumenten in Brabant

Helewise Berger (conservator 19de- en begin 20ste-eeuwse kunst, Het Noordbrabants Museum)
Ron Dirven (directeur-conservator Vincent van GoghHuis), inhoudelijk team Van Gogh Brabant

Inleiding

Van Gogh Brabant heeft zich sinds de oprichting in 2008 ingezet om Vincent van Gogh als Brabander op de kaart te zetten. Op locatie zijn het laatste decennium door de verschillende partners in Brabant bezoekerscentra en musea ingericht. Mede daardoor zijn steeds meer mensen ervan doordrongen dat Vincent van Gogh één van de belangrijkste kunstenaars is uit de Europese geschiedenis, die nog steeds grote betekenis heeft.

Binnen Van Gogh Brabant hebben vijf erfgoedinstellingen in Brabant de krachten gebundeld om de culturele erfenis van Van Gogh in Brabant te behouden en te delen: Van Gogh Village in Nuenen, Vincents Tekenlokaal in Tilburg, de Van Gogh Kerk in Etten-Leur, het Vincent van GoghHuis in Zundert en Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch. Hierin wordt samengewerkt met Van Gogh Europe, een internationaal samenwerkingsverband tussen diverse instellingen in Nederland, België en Frankrijk dat zich inzet voor het behoud en de collectieve promotie van Van Goghs erfgoed.

Aanleiding

Zowel bij de lokale besturen en de provincie als bij het overkoepelende Van Gogh Brabant wordt sterk de verantwoordelijkheid gevoeld om zorg te dragen voor het erfgoed in Brabant dat nog aan de aanwezigheid van deze meester herinnert. Een aantal van die erfgoedlocaties wordt bedreigd door verval of nieuwe ontwikkelingen.

Van Gogh Brabant stelt daarom een lijst op van plekken die een kunst- en cultuurhistorische betekenis hebben: deze getuigen van het leven en werk van Vincent van Gogh. De plekken zijn onder te verdelen in twee categorieën, namelijk locaties die wij benoemen als 'Van Gogh Monument' en overige locaties die die status niet krijgen, maar wel van belang zijn voor de sfeer rondom de Van Goghbeleving.

Van Gogh Brabant, hierin gesteund door externe specialisten, acht bepaalde locaties in Brabant van belang voor het erfgoed van Vincent van Gogh. De Van Gogh Monumenten zien wij als 'erfgoed van kunst- en cultuurhistorische betekenis dat vraagt om inzet voor identificatie, bescherming, behoud, het toegankelijk maken en het overdragen aan komende generaties'. Een deel van de locaties is interessant, maar niet voldoende om dezelfde bescherming te genieten. Deze overige locaties op de lijst zijn plekken die met respect behandeld dienen te worden bij toekomstige ontwikkelingen.

Kader

De inventarisatie van erfgoedlocaties betreft onroerend erfgoed. De lijst bestaat uit gebouwen, terreinen, beelden en landschappen die elk een specifieke waarde hebben. De locaties zijn grofweg in vier categorieën in te delen:

- 1) Locaties gelieerd aan Van Goghs biografie,
- 2) Motieven uit het werk van Van Gogh,
- 3) Landschappen die de sporen van Van Goghs tijd dragen,
- 4) Locaties die een verhaal rondom Van Gogh vertellen (of waar hij wordt herdacht).

Hoewel het buiten het kader valt, is het belangrijk te noemen dat naast de locaties die van betekenis zijn in relatie tot het leven en het werk van Vincent van Gogh, Brabant ook rijk is aan roerend erfgoed dat verband houdt met de kunstenaar in collecties van archieven, documentatiecentra en musea. Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch is de enige plek in Brabant waar originele werken van Van Gogh voor het publiek te zien zijn. Negen schilderijen van Vincent van Gogh in de vaste presentatie en een waterverftekening die met regelmaat wordt getoond, zijn allemaal werken die Van Gogh vervaardigde in Nuenen; de plek in Brabant waar hij het grootste deel van zijn leven in Nederland als kunstenaar heeft gewerkt. Ook in tijdelijke tentoonstellingen besteedt het museum aandacht aan Van Gogh. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met het Van Gogh Museum en het Kröller-Müller Museum.

Doel

De lijst van Brabantse erfgoedlocaties dient allereerst om het belang van het verhaal van Van Gogh in Brabant te onderstrepen en om het erfgoed voor de toekomst te beschermen. Daarnaast onderbouwt het de toekenning van een mogelijk Europees erfgoedlabel. De informatie die bijeen is gebracht, is voor een breed publiek interessant en toepasbaar. De lijst levert materiaal voor ontsluiting van het erfgoed en voor 'storytelling' over Van Gogh in Brabant.

De lijst en waardekaarten dienen als basis voor de realisatie van een (digitale) kaart van Brabant (eventueel later uit te breiden naar een Europese kaart) waarop deze locaties zijn aangeduid. Deze kaart kan worden gekoppeld aan de 'Points of Interest' op de site van Van Gogh Brabant, wandel- en fietsroutes (mogelijk met beacons) en Google Maps (via X-Y coördinaten). Een verdere koppeling kan worden onderzocht met de brieven van Van Gogh via www.vangoghletters.org. Voor de brieven is een aanvraag in voorbereiding bij het door de UNESCO onderhouden 'Memory of the World' register. Tenslotte wordt ook gestreefd naar een koppeling met de Brabant Cloud, waarbij oude foto's, documenten en objecten kunnen worden verbonden met de Brabantse erfgoedlocaties. Uiteindelijk kan de aanpak die ten grondslag ligt aan dit onderzoek en deze erfgoedlijst tot voorbeeld dienen voor andere locaties in Nederland, België, Frankrijk en Engeland. Dit vervolgtraject zal Van Gogh Brabant voorstellen binnen Van Gogh Europe.

Toelichting selectie

Het inhoudelijk team van Van Gogh Brabant is tot het predicaat Van Gogh Monument gekomen aan de hand van verschillende criteria.

De status van Van Gogh Monument is toegekend, indien een locatie:

- een plek betreft waar Van Gogh heeft gewoond.
- een plek betreft waar Van Gogh heeft gewerkt, als kunstenaar of in een andere functie.
- een motief vormde in Van Goghs werk en (overwegend) authentiek is, dat wil zeggen uit de tijd van Van Gogh. Ook indien het werk niet bekend is, maar Van Gogh heeft geschreven dat hij de plek tot onderwerp in zijn werk heeft genomen.

- een belangrijk herdenkingsmonument is.
- een plek betreft die van bijzonder belang was voor personen uit de eerste kring van de familie, en van belang was voor Van Gogh (vormend). De personen uit de omgeving rondom Van Gogh die wij belangrijk achten zijn:
 - grootvader Vincent van Gogh (1789-1874).
 - ouders, broers en zussen, inclusief doodgeboren broertje Vincent van Gogh (1852).
 - oom Cent, Vincent van Gogh (1820-1888), kunsthandelaar en 'beschermer' van Vincent en Theo.
 - oom Jan, Johannes van Gogh (1817-1885), bij wie Vincent inwoonde in Amsterdam.
 - personen met een zeer nauwe band met Vincent, zoals zijn geliefde Margot Begemann.

De status van Van Gogh Monument is niet toegekend, indien een locatie:

- een landschap zonder bebouwing betreft.
- een minder belangrijk herdenkingsmonument of een uitdraging van inspiratie betreft.
- enkel aan de sfeer van de tijd van Van Gogh herinnert.
- te ver van Van Gogh af staat: niet vormend was, waarmee hij geen sterke band had of onvoldoende belangrijk was in zijn leven en werk.

Bij elke locatie zijn een of meerdere argumenten gegeven die het belang aanduiden. De locatie kan daarbij betrekking hebben op de plek, op het gebouw, of op allebei. Per locatie is een 'waardekaart' opgesteld waarin ook de kansen en opgaven worden gedefinieerd. Een kans om een plek meer publiciteit te geven of een bedreiging, zoals een verbouwing, wordt daarin toegelicht. In dit dossier wordt ook de staat van het erfgoed vermeld. Zo wordt bijvoorbeeld aangegeven in hoeverre het huis van de familie De Groot in Nuenen, dat Van Gogh tot onderwerp nam voor *De aardappeleters*, nog authentiek is. Daar waar wordt gesproken over 'Van Goghs tijd' worden locaties bedoeld die er in de tijd van Vincent van Gogh stonden, dus ook oudere panden.

Motieven

Voor locaties (gebouwen) die voorkomen op tekeningen of schilderijen van Van Gogh was de keuze relatief eenvoudig. Die voldoen aan de criteria voor Van Goghs erfgoed. Daardoor is een groot aantal locaties in Nuenen en een beperkt aantal in Etten-Leur, Eindhoven, Helvoirt, Gerwen, Lieshout en Zundert in de lijst opgenomen.

Van belang is wel dat een gebouw nog bestaat en (geheel of gedeeltelijk) uit de tijd van Van Gogh stamt. Slechts in een enkel geval (de oude kerktoren van Nuenen en Vincents atelier in Etten) is de locatie van een verdwenen gebouw dat hij heeft afgebeeld belangrijk genoeg geacht om als erfgoed te worden aangemerkt. Indien een landschap tot motief is genomen, is de plek alleen in aanmerking gekomen, indien het nog bestaande bebouwing bevat.

Biografie

Voor locaties in relatie tot Vincents biografie lag de afweging gecompliceerder. In de meeste gevallen was de locatie van een verdwenen gebouw onvoldoende interessant om in aanmerking te komen voor een erfgoedlabel. Alleen als het gebouw dat op de betreffende plek heeft gestaan een grote rol heeft gespeeld in zijn leven of werk voldeed het aan de criteria. Dit geldt voor het geboortehuis in Zundert (Markt 26) en zijn ateliers in Etten en Nuenen. Voor locaties in relatie tot familie en vrienden is een afweging gemaakt van het belang van de persoon in Van Goghs leven of werk. Zo zijn wel de villa en het graf van oom Cent (de kunsthandelaar), het graf van oom Jan en de woningen (kosthuizen en scholen) van Vincent zelf opgenomen in de lijst, maar niet de woonhuizen van de rest van zijn familie (inclusief zijn ouders, grootouders). Immaterieel erfgoed, zoals verhalen (Bredase kisten) en nieuw erfgoed, behalve enkele Van Gogh Monumenten, zijn eveneens niet door de strenge selectie gekomen.

Sfeer

Een status aparte is toegekend aan de 'pure' landschappen waar Vincent is geweest en die hij heeft afgebeeld. Om praktische reden kunnen deze niet van een erfgoedlabel worden voorzien. Toch zijn ze hier wel benoemd, omdat de sfeer die ervan uitgaat van groot belang is voor de erfgoedbeleving van Van Gogh in Brabant en kan worden ingezet bij de verdere uitwerking van het concept van een Brabants Van Gogh National Park.

Werkwijze

De reden dat bewust is gekozen voor strenge criteria en derhalve een beperkt aantal locaties is opgenomen, is om de uniciteit van de gekozen erfgoedlocaties te benadrukken. Daardoor is het tevens realistischer om deze een beschermde status toe te kennen en ook daadwerkelijk voor de toekomst te kunnen behouden. Vanzelfsprekend valt in de beoordeling subjectiviteit niet uit te sluiten.

De waardetoekenning is evenwel gebaseerd op een breed gedragen expertise. De lijst van erfgoedlocaties en waardekaarten is opgesteld door het inhoudelijk team, gevormd door Helewise Berger (conservator 19de- en begin 20ste-eeuwse kunst, Het Noordbrabants Museum) en Ron Dirven (directeur-conservator Vincent van GoghHuis). Er heeft locatie-, archief- en literatuuronderzoek plaatsgevonden.

Voor bespreking van de werkwijze en criteria is overleg gevoerd met Louis van Tilborgh en Teio Meedendorp (senior onderzoekers Van Gogh Museum) en met Patrick Timmermans (directeur Erfgoed Brabant). De uitkomsten van het onderzoek zijn getoetst bij bovengenoemde experts en lokale kenners, zoals Ton de Brouwer (Nuenen), Cor Kerstens (Etten-Leur) en Willem-Jan Verlinden (Helvoirt). Het proces, criteria en eindselectie zijn vastgesteld in een werkgroep van Van Gogh Brabant, waarin naast de samenstellers de volgende personen zitting hebben: Frank van den Eijnden (directeur Van Gogh Brabant), Simone van der Heiden (directeur Vincentre Nuenen), Rebecca Nelemans (kunsthistoricus) en Mirjam Blott (namens Blueyard).

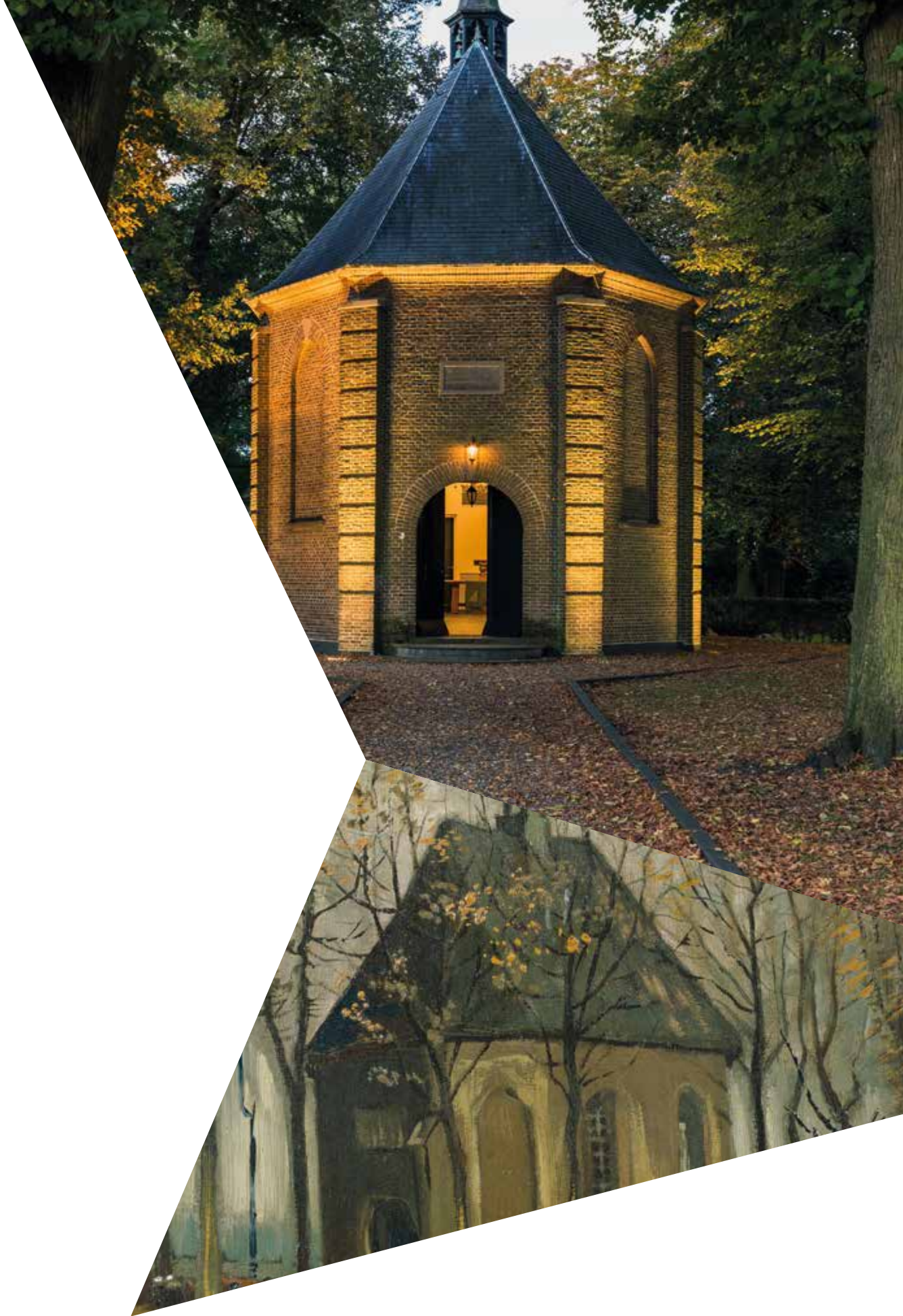
Nader onderzoek

De hier gepresenteerde lijst van erfgoedlocaties, met bijbehorende statusbepaling, is gebaseerd op de huidige stand van kennis en onderzoek. Nader onderzoek en nieuwe ontdekkingen kunnen tot gevolg hebben dat er in de toekomst locaties bij komen of (in een uitzonderlijk geval) afvallen. In die zin gaat het om een 'levend' onderzoek en dynamische lijst van erfgoedlocaties.

Onderschrijving

De volgende personen zijn betrokken geweest bij de totstandkoming van de lijst erfgoedlocaties en onderschrijven deze:

- Louis van Tilborgh (senior onderzoeker, Van Gogh Museum)
- Teio Meedendorp (senior onderzoeker, Van Gogh Museum)
- Ron Dirven (directeur-conservator Vincent van GoghHuis)
- Helewise Berger (conservator 19de- en begin 20ste-eeuwse kunst, Het Noordbrabants Museum)
- Frank van den Eijnden (directeur Van Gogh Brabant)
- Simone van der Heiden (directeur Vincentre Nuenen)
- Rebecca Nelemans (kunsthistoricus)
- Mirjam Blott (namens Blueyard)
- Patrick Timmermans (directeur Erfgoed Brabant)

2. Van Gogh erfgoedlocaties in Brabant

Categorieën

- 1 Locaties gelieerd aan Van Goghs biografie
- 2 Motieven uit het werk van Van Gogh
- 3 Landschappen die de sporen van Van Goghs tijd dragen
- 4 Locaties die een verhaal rondom Van Gogh vertellen (of waar hij wordt herdacht)

+ Van Gogh Monument

- Geen Van Gogh Monument

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Breda	Villa Mertersem	1	+	+
Breda	Grote Kerk	1	+	+
Breda	Graven grootouders en oom Cent, begraafplaats Haagveld (Zuylen)	1	+	+
Breda	Opslagplaatsen kunstwerken / woonhuizen moeder Van Gogh: • Van Coothplein • Ginnekenstraat (Nieuwe Haagdijk)	4	-	+
Breda	Woonhuizen grootvader en familie Van Gogh: • Visserstraat • Catharinastraat	1	-	+
Breda	Liesbos	2/3	-	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Eindhoven	Genneper watermolen	2	+	+
Eindhoven	Collse watermolen	2	+	+
Eindhoven	Sint-Catharinakerk	2	+	+
Eindhoven	Woning van Anton Hermans	1/4	+	+
Eindhoven	Waaggebouw, niet meer bestaand	2	-	-
Eindhoven	St. Martinuskerk, Tongelre, niet meer bestaand	2	-	-
Eindhoven	Station, niet meer bestaand	2	-	-
Eindhoven	Woning Antoon Kerssemakers, niet meer bestaand	1	-	-
Eindhoven	Firma Gestel: Vestdijk (voorheen Langendijk), niet meer bestaand	1	-	-
Eindhoven	Van Gogh Roosegaarde fietspad	4	-	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Etten-Leur	Protestantse kerk en begraafplaats	1/2	+	+
Etten-Leur	Kosterswoning	1	+	+
Etten-Leur	Pastorie met eerste atelier, niet meer bestaand	1/2	+	+
Etten-Leur	Oude Raadhuis	1	+	+
Etten-Leur	Lambertuskerk	2	+	+
Etten-Leur	Molen Roosendaalseweg, niet meer bestaand	2	-	+
Etten-Leur	Leursestraatje (huidige Stationsstraat en Baai), uiterlijk geheel veranderd	2	-	+
Etten-Leur	Landgoed Pannenhoef	3	-	+
Etten-Leur	Noordhoek met knotwilgen en boerderijtjes	2/3	-	+
Etten-Leur	Oude Leemput	3	-	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Haaren	Pastorie, Helvoirt	1	+	+
Haaren	Protestantse kerk, Helvoirt	1/2	+	+
Haaren	Graf oom Johannes van Gogh, Helvoirt	1	+	+
Haaren	Landhuis Mariënhof, Helvoirt	1	-	+
Haaren	Kasteel Zwijnsbergen, Helvoirt	1	-	-

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Halderberge	Pagnevaart, Bosschenhoofd	2/3	-	+
Halderberge	Station, Oudenbosch	1	-	-

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Laarbeek	Molen de Vogelenzang, Lieshout	2	+	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Moerdijk	Kostschool Jan Provily, Zevenbergen	1	+	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Nuenen	Pastorie en tuin	1/2	+	+
Nuenen	Nune Ville	1	+	+
Nuenen	Woning De aardappeleters (locatie)	2	+	+
Nuenen	Protestantse kerk	1/2	+	+
Nuenen	Heilige Clemenskerk	2	+	+
Nuenen	Sint-Clemenskerk, Gerwen	2	+	+
Nuenen	Molen De Roosdonck	2	+	+
Nuenen	Oude kerkhof met graf vader Van Gogh	1/2	+	+
Nuenen	Opwettense watermolen	2	+	+
Nuenen	Woning koster Schafrat, atelier	1	+	+
Nuenen	Populierenlaan	2	+	+
Nuenen	Wevershuisje	1	+	+
Nuenen	Raadhuis (nu Vincentre)	1	+	+
Nuenen	Van Gogh monument Hildo Krop	4	+	+
Nuenen	Houtverkoping, Nederwetten	1	-	+
Nuenen	Hooidonkse watermolen	1	-	+
Nuenen	Werkplaats Theo de Vries	1	-	+
Nuenen	Woning Pieter Dekkers, niet meer bestaand	2	-	+
Nuenen	Woning Jacob Begemann	1	-	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Rucphen	St. Willebrord	2/3	-	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Tilburg	Stadspaleis Willem II	1	+	+
Tilburg	Kosthuis	1	+	+

Gemeente	Locatie	Categorie	Monument	Waardekaart
Zundert	Geboorteplek Vincent van Gogh en tuin	1/4	+	+
Zundert	Protestantse kerk en graf broer Vincent 1852	1/2	+	+
Zundert	Kosterswoning	1	+	+
Zundert	Woning peettantes	1	+	+
Zundert	Markt met gemeentehuis en dorpspomp	1	+	+
Zundert	Van Gogh monument Ossip Zadkine	4	+	+
Zundert	Markt 2 (school)	1	-	+
Zundert	Markt 28	1	-	+
Zundert	Landgoed De Moeren (incl. bebouwing en café In den Anker)	1/3	-	+
Zundert	Landgoed Oude Buisse Heide	1/3	-	+
Zundert	Landgoed Wallsteijn	1/3	-	+
Zundert	Wandelroute Zundert Dorp Beekdal (muisvonder)	1/3	-	+

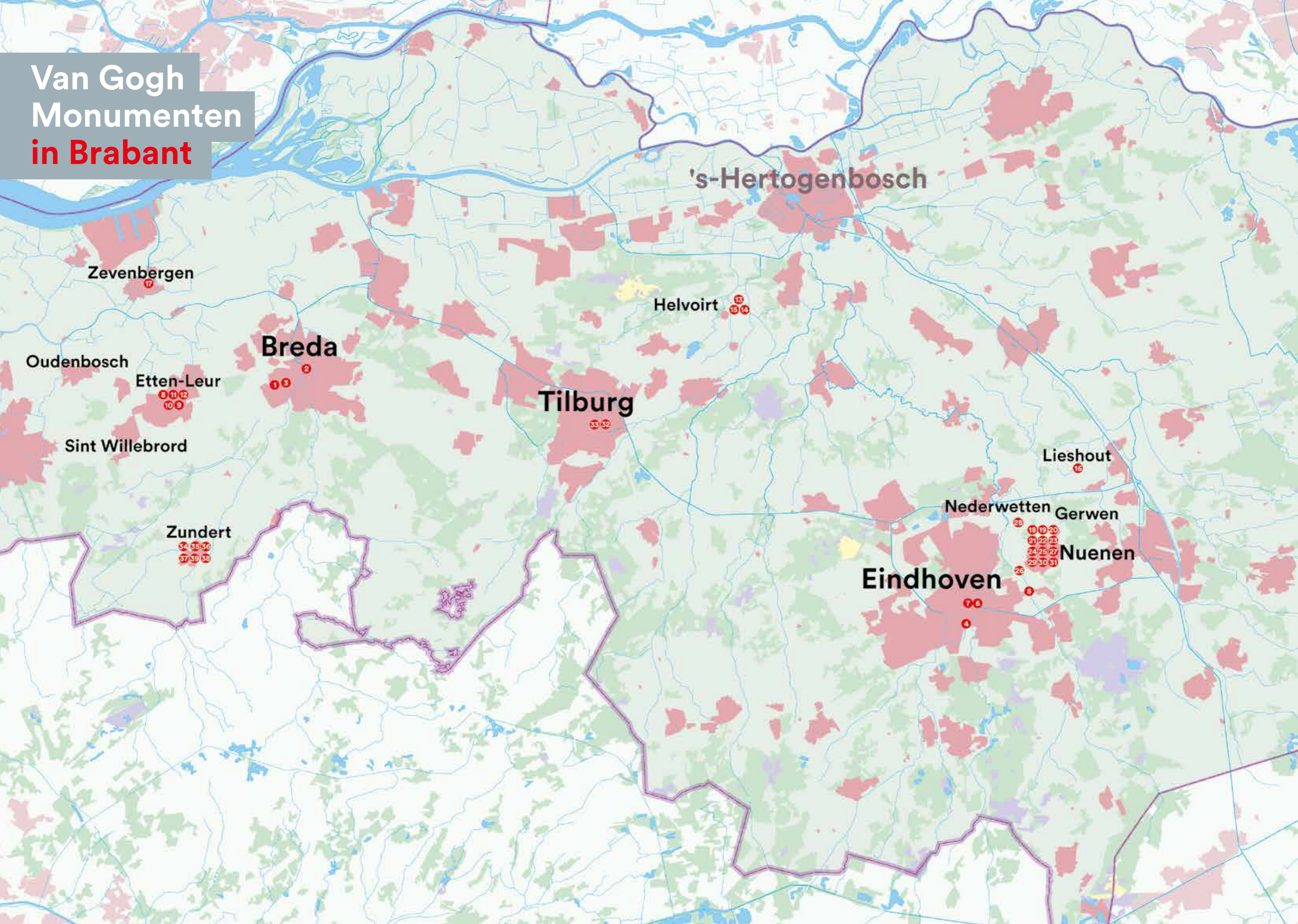
3. Overzichtskaart

Van Gogh Monumenten in Brabant

Locaties

1	Villa Mertesem	Pagina 20
2	Grote Kerk	Pagina 22
3	Graven grootouders en oom Cent	Pagina 24
4	Genneper watermolen	Pagina 34
5	Collse watermolen	Pagina 36
6	Sint-Catharinakerk	Pagina 38
7	Woning Antoon Hermans	Pagina 40
8	Protestantse kerk en begraafplaats	Pagina 46
9	Kosterswoning	Pagina 48
10	Pastorie met eerste atelier (niet meer bestaand)	Pagina 50
11	Oude Raadhuis	Pagina 52
12	Lambertuskerk	Pagina 54
13	Pastorie	Pagina 68
14	Protestantse kerk	Pagina 70
15	Graf oom Johannes van Gogh	Pagina 72
16	Molen de Vogelenzang	Pagina 82
17	Kostschool Jan Provily	Pagina 86
18	Pastorie en tuin	Pagina 90
19	Woning Nune Ville	Pagina 92
20	Woning De aardappeleters	Pagina 94
21	Protestantse kerk	Pagina 96
22	Heilige Clemenskerk	Pagina 98
23	Sint-Clemenskerk	Pagina 100
24	Molen De Roosdonck	Pagina 102
25	Kerkhof met graf vader Van Gogh	Pagina 104
26	Opwettense watermolen	Pagina 106
27	Woning koster, (locatie) atelier (niet meer bestaand)	Pagina 108
28	Populierenlaan	Pagina 110
29	Wevershuisje	Pagina 112
30	Voormalig Raadhuis	Pagina 114
31	Van Gogh monument Krop	Pagina 116
32	Stadspaleis Willem II / HBS	Pagina 134
33	Kosthuis	Pagina 136
34	Geboorteplek Vincent van Gogh en tuin	Pagina 140
35	Protestantse kerk en begraafplaats	Pagina 142
36	Kosterswoning	Pagina 144
37	Markt 25, woonhuis peettantes	Pagina 146
38	Markt met gemeentehuis en dorpspomp	Pagina 148
39	Van Gogh monument Zadkine	Pagina 150

Van Gogh Monumenten in Brabant

Breda Pagina 18-31

Eindhoven Pagina 32-43

Etten-Leur Pagina 44-65

Haaren Pagina 66-75

Halderberge Pagina 76-79

Laarbeek Pagina 80-83

Moerdijk Pagina 84-87

Nuenen Pagina 88-127

Rucphen Pagina 128-131

Tilburg Pagina 132-137

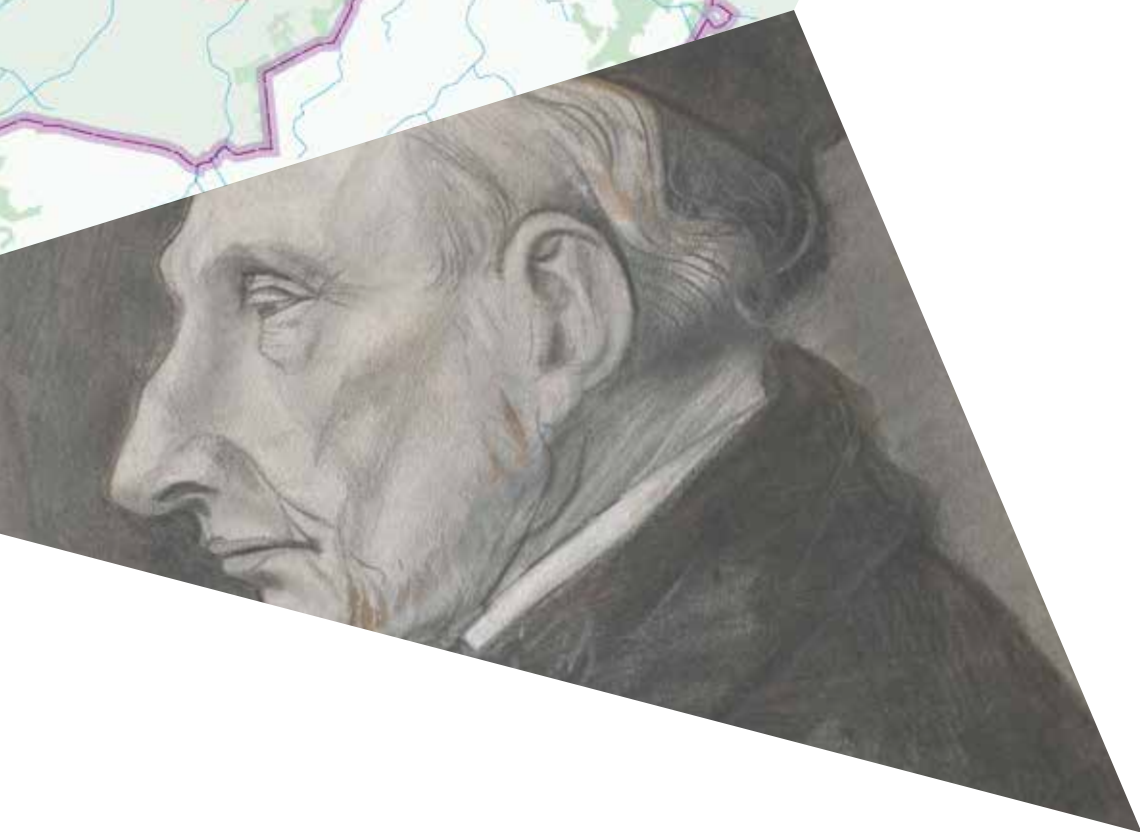

Zundert Pagina 138-163

Van Gogh Monumenten in Brabant

Breda

4. Gemeente Breda

Breda

Vincent van Gogh kende Breda goed. De stad lag immers niet ver verwijderd van zijn geboortedorp Zundert. Zijn grootouders woonden er. Zijn vader, ooms en tantes groeiden er op. De familie Van Gogh was naar Breda gekomen, omdat Vincents grootvader in 1822 predikant werd van de Grote Kerk en vanaf 1828 ook van de Koninklijke Militaire Academie.

Het gezin van grootvader Vincent van Gogh (1789-1874) woonde in de Catharinastraat 9 (Huis Wijngaarden), later in de Visserstraat 3. Zoon Theo werd in 1849 dominee te Zundert, waar Vincent van Gogh op 30 maart 1853 geboren werd en woonde tot zijn zeventiende jaar. Als kind heeft Vincent regelmatig zijn grootouders in Breda bezocht. Later, toen hij als tekenaar werkzaam was in Etten, kwam hij er weer om bezoeken af te leggen bij zijn rijke oom, de kunsthandelaar Vincent van Gogh (oom 'Cent'), die in Villa Mertersem aan de Haagweg te Princenhage woonde en daar een kunstgalerij had.

Na Vincents vertrek uit Nederland bleef het contact met Breda lopen via zijn moeder, die met jongste zus Willemien en broer Cor in 1886 een woning betrok op de hoek van de Nieuwe Ginnekenstraat en het Van Coothplein. In 1888 verhuisde ze naar de Nieuwe Haagdijk. Zij liet toen het leeuwendeel van Vincents Nederlandse oeuvre opslaan bij een verhuizer. Omdat ze er nooit meer naar omkeek, werd dat in 1902 door de Bredase opkoper Jan Couvreur op de rommelmarkt verkocht. Hierdoor heeft Breda de reputatie gekregen een van de merkwaardigste vindplaatsen te zijn van Vincents vroege werk.

Andere sporen die hier nog te vinden zijn, zijn de grafstenen van Vincents grootouders en oom 'Cent' op het kerkhof Haagveld (Zuylen).

Erfgoedlocaties

Beschermde status wordt toegekend aan de Grote Kerk (standplaats van Vincents grootvader), de graven van zijn grootvader en grootmoeder en oom Cent op Begraafplaats Haagveld en de Villa Mertersem in Princenhage. De invloed van grootvader was dermate groot (op zijn vader en hemzelf) dat deze van belang is voor Vincents biografie. Oom Cent was zijn 'peetoom', die hem hielp opstarten in de kunsthandel en later als kunstenaar. Vincent bezocht hem vanuit Etten met bevriend kunstschilder Anthon van Rappard om zijn uitgebreide kunstcollectie te bekijken. Ook legde oom Cent relaties met Anton Mauve, Vincents leraar in Den Haag. Hoewel oom Cent Vincent ontferde, kreeg Theo (die ook in diens kunsthandel werkte) wel een deel van de erfenis en gebruikte die ter ondersteuning van Vincents reis naar Arles. Hij betaalde zelfs voor Paul Gauguin, die twee maanden bij Vincent woonde om samen te schilderen.

Van Gogh sfeer

De woonhuizen van de familie Van Gogh aan de Catharinastraat en Visserstraat zijn interessant, maar niet voldoende om bescherming te genieten. Dit geldt ook voor de woonhuizen van Vincents moeder (Van Coothplein, Nieuwe Haagdijk) en de opslagplaatsen van zijn Hollandse werk (Ginnekenstraat). Qua landschap is het Liesbos, tussen Etten-Leur en Breda, interessant. Vincent heeft hier getekend.

Gemeente Breda
Locatie Villa Mertersem Breda - Princenhage (1)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Villa Mertersem Breda - Princenhage
Gegevens	
beschrijving	Villa van oom Cent
locatie	Haagweg 389, 4813 XC Breda
eigenaar	E.J.A.M. van der Sande
gebruiker	Kantoorpand: Sterksen Breda
datering	Van Goghs tijd, bouwjaar 1873
staat	Goed onderhouden alleen woonhuis resteert (originele trap), kunstgalerij en Engelse tuin verdwenen. Naar verluid staat achter het pand nog wel een zilveresdoorn uit de tijd van oom Cent.
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil Regio West-Brabant, fietsroute Brabant, POI Van Gogh Brabant, App Connected Monuments
literatuur	Herman Dirven, De kunsthandelaar Vincent van Gogh uit Princenhage, in: 'Hage', nr 19 juli 1977
brieven	31 december 1876 (bezoek), juni 1881 (bezoek met Van Rappard)

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Oom Cent was peetoom van Vincent, zijn werkgever in de kunsthandel en hij schonk hem zijn eerste schildersdoos. Vincent bezoekt oom Cent vanuit Etten en bezichtigt zijn kunstverzameling. Vincents moeder logeert regelmatig bij haar zus (weduwe oom Cent)
werk/motieven	-
sfeer	Stadsgezicht
verhaal	-

Villa Mertesem

Villa Mertesem, Zilver Esdoorn

De tuin van Villa Mertesem, rond 1900 (collectie familie Esser, verblijfplaats onbekend)

Gemeente Breda
Locatie Grote Kerk (2)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Grote Kerk Breda
Gegevens	
beschrijving	Kerk van dominee Vincent van Gogh (grootvader)
locatie	Kerkplein 2, 4811 XT Breda
eigenaar	Stichting Grote Kerk (Toren: gemeente Breda)
gebruiker	Stichting Grote Kerk
datering	Van Goghs tijd (dateert uit middeleeuwen)
staat	Goed onderhouden
status	Rijksmonument
bijzonderheden	POI Van Gogh Brabant, audiozuil Regio West-Brabant, App Connected Monuments
literatuur	-
brieven	-

Erfgoed	Gebouw, standplaats grootvader Van Gogh
----------------	---

Waarde	
biografisch	Familie
werk/motieven	Portret grootvader Van Gogh (1881), naar foto
sfeer	Stadsgezicht
verhaal	-

Ds Vincent van Gogh (grootvader). Foto Stadsarchief Breda

Gemeente Breda
Locatie Graven grootouders en oom Cent (3)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Begraafplaats Haagveld Breda - Princenhage
Gegevens	
beschrijving	Protestantse begraafplaats met graven oom Cent en grootouders
locatie	Haagweg 334, 4813 XE Breda
eigenaar	Westpoort Vastgoed
gebruiker	Begraafplaats en Princenhaags Museum
datering	Van Goghs tijd
staat	Goed onderhouden nieuwbouw Princenhaags Museum
status	-
bijzonderheden	POI Van Gogh Brabant
literatuur	Herman Dirven, De kunsthandelaar Vincent van Gogh uit Princenhage, in: 'Hage', nr 19 juli 1977
brieven	-

Erfgoed	Graven familie
----------------	----------------

Waarde	
biografisch	Familie
werk/motieven	-
sfeer	Begraafplaats
verhaal	-

Detail van Vincent van Gogh, Portret van Vincent van Gogh, grootvader van de kunstenaar, 1881, potlood, penseel in inkt en waterverf, op papier, 34,5 cm x 26,1 cm, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting) (F876)

Oom Cent en Cornelia Carbentus (Foto: Van Gogh Museum, Amsterdam)

Gemeente

Breda

Locatie

Opslagplaatsen kunstwerken / woonhuizen moeder Van Gogh:

- Van Coothplein
- Ginnekenstraat (Nieuwe Haagdijk)

Categorie

4

Status

Geen Van Gogh Monument

Locatie	Opslag werken Breda
Gegevens	
beschrijving	Opslagplaatsen Van Goghs werken
locatie	Breda, Nieuwe Ginnekenstraat 2a (Van Coothplein), Ginnekenstraat 87, Nieuwe Haagdijk 4
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Van Goghs tijd
staat	-
status	-
bijzonderheden	Relaties collecties (Kröller-Müller Museum)
literatuur	Dirven, Nelemans & Wouters, 'Verloren Vondsten – Het mysterie van de Bredase kisten' (2003)
brieven	16-20 juni 1888, 'Het is misschien de moeite waard wat er goeds is in den rommel die, naar Theo zegt, nog van mij ergens in Breda op een zolder is, nog te redden.'

Erfgoed	Verhaal (immaterieel), Nederlandse oeuvre
----------------	---

Waarde	
biografisch	Nalatenschap werk
werk/motieven	Hollandse werken
sfeer	-
verhaal	Bredase kisten

Opslag Van Coothplein, woning Vincents moeder, circa 1900 (Foto: Stedelijk Museum Breda)

Advertentie verhuisbedrijf Schrauwen, Bredasche Courant, circa 1900

Opslag Ginnekenstraat 87, circa 1900 (Foto: Stedelijk Museum Breda)

Gemeente Breda
Locatie Woonhuizen grootvader en familie Van Gogh:
 • Visserstraat
 • Catharinastraat
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Woonhuizen familie Breda
Gegevens	
beschrijving	Woonhuizen familie Van Gogh
locatie	Catharinastraat 9, 4811 XD Breda, Visserstraat 3, 4811 WH Breda
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Van Goghs tijd (Catharinastraat 9)
staat	Verdwenen, nieuwbouw (Visserstraat 3)
status	-
bijzonderheden	App Connected Monuments
literatuur	Aantekeningen van tante Mietje van Gogh, Hupperetz, 'Geheugen van een straat' (Visserstraat, 2004)
brieven	

Erfgoed	Gebouwen, Van Goghs familie
----------------	-----------------------------

Waarde	
biografisch	Familie
werk/motieven	-
sfeer	Stadsgezicht
verhaal	-

Catharinastraat 9, 20e eeuw (Foto: Stadsarchief Breda)

Gemeente Breda
Locatie Liesbos
Categorie 2/3
Status Geen Van Gogh Monument

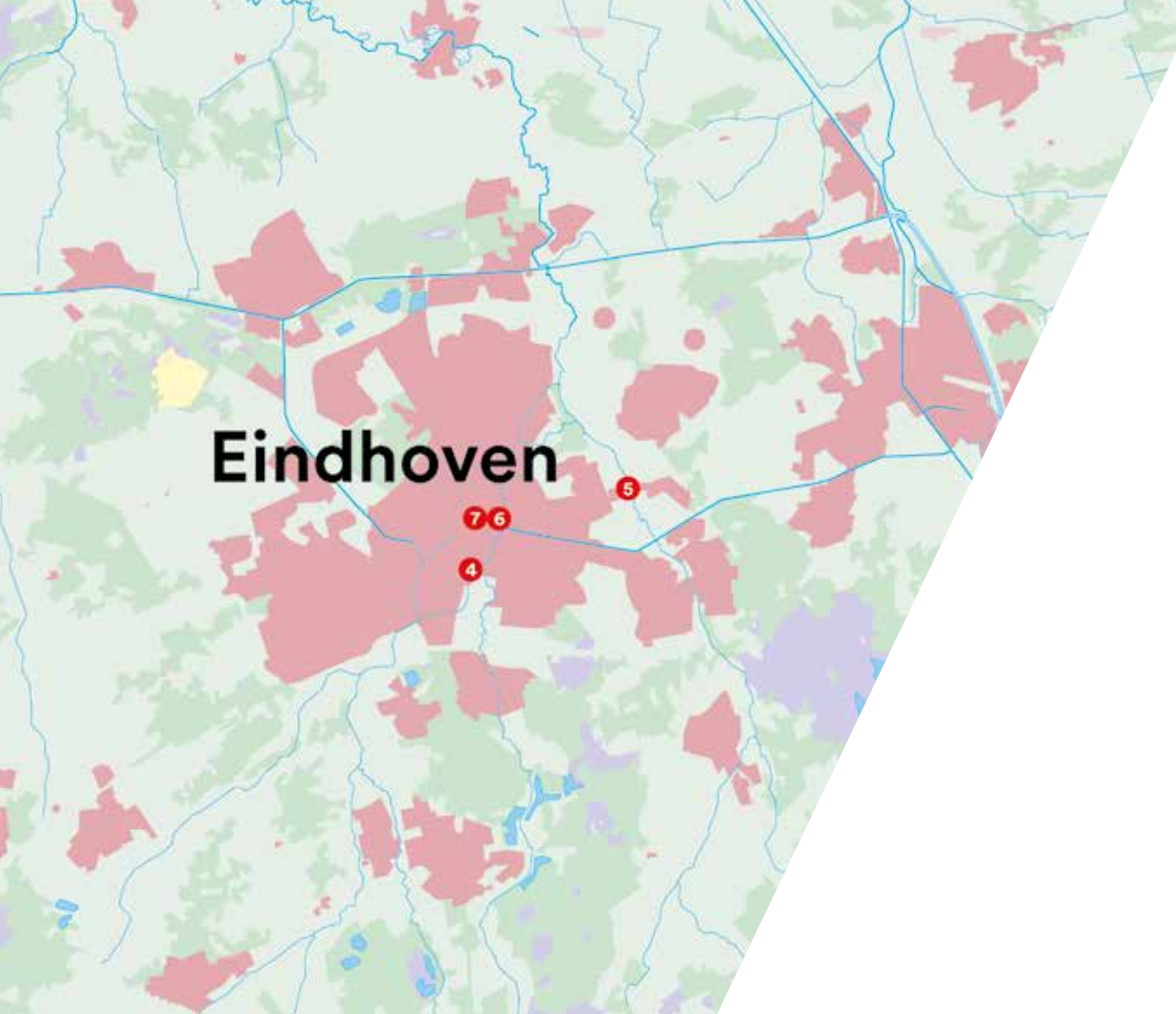
Locatie	Liesbos Breda
Gegevens	
beschrijving	Bosrijk natuurgebied (ca. 220 ha) met zomereiken en monumentale lanen
locatie	Gemeente Breda, liggend ten oosten van Etten-Leur en ten zuiden van Prinsenbeek
eigenaar	Staatsbosbeheer
gebruiker	Publiek toegankelijk
datering	Van Goghs tijd. Eerste schriftelijke vermelding in 1200. In 1794 werd de Liesbos verder vormgegeven, vanaf beheer Staatsbosbeheer in 1899 uitgebreid in de Moerdijkse Postbaan, Leurse Baan en Drielandendreef
staat	Sinds 1899 beheerd door Staatsbosbeheer
status	Natuurgebied Staatsbosbeheer, goed onderhouden
bijzonderheden	Audiozuil Regio West-Brabant, bij Camping Liesbos, Liesdreef 40
literatuur	Van Gogh in Brabant, 1987, pp. 197-198; De Zaaier – Het begin van een carrière, 2010, p. 111; Tekeningen en grafiek van Vincent van Gogh in de collectie van het Kröller-Müller Museum, pp. 33-35
brieven	Brief 168, eind juni 1881 (met Van Rappard wezen tekenen); Brief 169, 15-20 juli 1881 (wezen tekenen); Anna van Gogh-Carbentus aan Theo van Gogh, 28 augustus 1881 (familieuitje) – toevoeging aan brief 171

Erfgoed	Landschap
----------------	-----------

Waarde	
biografisch	Bezoek met familie vanuit Etten in 1881, samenwerking met Van Rappard
werk/motieven	Mogelijk: tekening Bosgezicht, 1881, Kröller-Müller Museum (F903/JH12)
sfeer	Landschap, bos
verhaal	-

Vincent van Gogh, Bosrand, 1881, Kröller-Müller Museum Otterlo (F903)

Eindhoven

5. Gemeente Eindhoven

Eindhoven

In de periode waarin Vincent in Nuenen werkzaam was (1883-1885), kwam hij ook regelmatig in de nabijgelegen stad Eindhoven. Hij kocht hier verfmaterialen, liet er litho's afdrukken, er woonden vrienden van Vincent waaronder Antoon Hermans en Anton Kerssemakers. Hij maakte gebruik van het station wanneer hij op reis ging.

Erfgoedlocaties

Eindhoven heeft een aantal locaties die als motief voorkomen op zijn werk. Dit zijn de Genneper en Collse watermolens, de St. Catharinakerk, de loodsen aan de achterzijde van het station, de voormalige St. Martinuskerk te Tongelre en het gesloopte waaggebouw (oude tekenschool) op de markt. De eerste drie genoemde locaties verdienen bescherming als Van Gogh erfgoed, de overige panden bestaan niet meer.

Een bijzondere locatie is het voormalige woonhuis van Vincents leerling Antoon Hermans. Vincent maakte voor de salon een reeks schilderijen van de 'werken op het land'. Vincents doeken werden door Hermans gekopieerd op zijn muren. De geschilderde panelen en het oorspronkelijke interieur zijn verdwenen, maar vanwege het uitzonderlijke karakter van deze schilderopdracht, krijgt dit pand ook de hoogste status van bescherming.

Van Gogh sfeer

De gemoderniseerde stad Eindhoven straalt verder weinig sfeer uit die een relatie met Van Gogh oproept. Noemenswaardig is wel het 'Starry Night' fietspad van Daan Roosegaarde tussen Eindhoven en Nuenen.

Gemeente Eindhoven
Locatie Genneper watermolen (4)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Genneper watermolen Eindhoven
Gegevens	
beschrijving	Watermolen, tegenwoordig met één rad, vroeger met twee raderen (tijd van Van Gogh)
locatie	Genneperweg 143, 5644 RS Eindhoven
eigenaar	Gemeente Eindhoven
gebruiker	Winkel, beperkt open voor bezichtiging
datering	Oudste vermelding is uit 1249
staat	Verwoest tijdens Tachtigjarige oorlog, herbouwd in 1587, gerestaureerd in 1963, na brand in 1998 dak vervangen en overkapping rad ongedaan gemaakt. Niet in bedrijf
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil, POI, Van Gogh Route
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, Venlo, 1984. Evert van Uitert, Van Gogh in Brabant: schilderijen en tekeningen uit Etten en Nuenen, Zwolle 1987. T. de Brouwer & R. Nelemans, Van Gogh & Eindhoven, 2013. R. Nelemans, Van Gogh & Brabant, 2012
brieven	Brief 469, ca. 14 november 1884, Brief 470, ca. 17 november 1884, Brief 471, ca. 24 november 1884, Brief 529, ca. 16 juli 1885, Brief 539, 7 november 1885

Erfgoed	Gebouw, watermolen en perceel
----------------	-------------------------------

Waarde	
biografisch	Van Gogh legde de molen diverse keren vast en zou er naar eigen zeggen Anton Kerssemakers hebben ontmoet, die hij later schilderde gaf
werk/motieven	- Watermolen van Gennep (F 125 / JH 525), Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid - Raderen van de Genneper watermolen, 1884, Bruikleen Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, uitgeleend aan Het Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch - Watermolen van Gennep (F 1144a / JH 523). aquarel, verblijfplaats onbekend NB F47 afgewezen werk
sfeer	Landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Watermolen van Gennepe (F 125 / JH 525), Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid

Vincent van Gogh, Raderen van de Genneper watermolen, 1884, olieverf op doek, 61,5 × 80,5 cm. Bruikleen Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, uitgeleend aan Het Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch

Vincent van Gogh, Watermolen van Gennepe (F 1144a / JH 523), aquarel, verblijfplaats onbekend

Vincent van Gogh, Watermolen van Gennepe

Gemeente Eindhoven
Locatie Collse watermolen (5)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Collse watermolen Eindhoven
Gegevens	
beschrijving	Watermolen met twee rode raden en twee raderen, olie- en korenmolen. Lag in de tijd van Vincent dichtbij het station van Eeneind aan de Geldropsheweg
locatie	Collseweg 3-5, 5641 JN Eindhoven
eigenaar	Gemeente Eindhoven
gebruiker	Winkel, beperkt open voor bezichtiging, tegenwoordig malen op vrijwillige basis
datering	Oudste vermelding uit 1337
staat	1680 afgebrand en herbouwd, grondige herbouw eind 18e eeuw, 1975 gerestaureerd
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil, POI, Van Gogh Route
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, Venlo, 1984; Evert van Uitert, Van Gogh in Brabant: schilderijen en tekeningen uit Etten en Nuenen, Zwolle 1987. T. de Brouwer & R. Nelemans, Van Gogh & Eindhoven, 2013. https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/de-collse-watermolen
brieven	Brief 448, ca. 29 mei 1884

Erfgoed	Gebouw, watermolen en perceel
----------------	-------------------------------

Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	Watermolen 1884, particuliere collectie (F 48a/ JH 488)
sfeer	Landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Watermolen, 1884, particuliere collectie (F 48a/ JH 488)

Vincent van Gogh, De Collse watermolen. Foto: archief T. de Brouwer

Gemeente Eindhoven
Locatie Sint-Catharinakerk (6)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Sint-Catharinakerk Eindhoven
Gegevens	
beschrijving	Rooms-katholieke kerk van St. Catharina. Neogotische kruisbasiliek met twee torens ontworpen door Pierre Cuypers
locatie	Catharinaplein 1, 5611 DE Eindhoven
eigenaar	Gemeente Eindhoven
gebruiker	Rooms-katholieke kerk, parochie
datering	1860-1867
staat	In 1945-1947 na oorlogsschade hersteld. Uurwerk buiten gebruik
status	Rijksmonument
bijzonderheden	POI
literatuur	T. de Brouwer & R. Nelemans, Van Gogh & Eindhoven, 2013
brieven	-

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Tekening gemaakt vanaf de achterzijde van de woning van Antoon Hermans aan de Keizersgracht.
werk/motieven	- Kerk, november 1884 – december 1885, Van Gogh Museum, onderdeel schetsboek (JH 606) - Wandelaars, 1885 (F1093/JH965) krijt, privécollectie Zwitserland , mogelijk - Wandelend paar, 1884-85 (SB1,25/F1338/JH964), galnoot inkt en pen, 12,4 x 7,3 cm, privécollectie, mogelijk
sfeer	Stadsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Kerk, 1884-1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (onderdeel schetsboek / JH 606)

Vincent van Gogh, Wandelaars, 1885 (F1093/JH965) krijt, privécollectie Zwitserland

Vincent van Gogh, Wandelend paar, 1884-1885 (SB1,25/F1338/JH964), galnoot inkt en pen, 12,4 x 7,3 cm, privécollectie

Gemeente Eindhoven
Locatie Woning Antoon Hermans (7)
Categorie 1/4
Status Van Gogh Monument

Locatie	Woning Antoon Hermans Eindhoven
Gegevens	
beschrijving	Woning Antoon Hermans waarvoor Vincent geschilderde panelen ontwierp
locatie	Keizersgracht 15, 5611 GC Eindhoven
eigenaar	Van Eeuwijk Vastgoed (Meba Verdi)
gebruiker	Kantoorpand: Van Eeuwijk Vastgoed
datering	Van Goghs tijd, bouwjaar 1881 (arch. P. Cuypers)
staat	Exterieur intact, interieur gerenoveerd (oorspronkelijke geschilderde panelen verdwenen na dood Hermans)
status	Gemeentelijk monument
bijzonderheden	Vincent heeft de schilderijen die hij voor de salon van Anton Hermans had gemaakt, laten fotograferen
literatuur	Brouwer & Nelemans, 'Van Gogh & Eindhoven' (2013)
brieven	Brief 453, 4 augustus 1884: 'Dit maakte ik voor iemand in Eindhoven die eene eetzaal wenscht te decoreeren. Hij wilde dit doen met composities van diverse heiligen. Ik gaf hem in bedenking of een 6tal voorstellingen uit het boerenleven van de Meijerij – tevens de 4 jaargetijden symboliseerende – niet meer den appetijt der brave menschen die aldaar aan tafel moeten komen zitten zou opwekken dan de mystieke personages hierboven genoemd.– Nu is de man daar warm op geworden na een bezoek op 't atelier.– Maar hij wil zelf die vakken schilderen en zal dat lukken?'

Erfgoed	Gebouw
Waarde	
biografisch	Kamerschilderingen voor Antoon Hermans
werk/motieven	(Brief)schetsen en schilderijen
sfeer	Stadsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Ploeger, 1884 (F1142/JH512), pen, 5,5 x 15 cm, privécollectie

Vincent van Gogh, Schaapsherder met kudde, 1884 (F42/H517), olieverf op board, 67x126 cm, collectie Soumaya Museum, Mexico City

Fotografisch atelier van P.H. van Bommel, Cartes de visite, 1884, foto op karton, 10,5 x 6,2 cm elk, collectie Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Gemeente Eindhoven
Locatie Van Gogh Roosegaarde fietspad
Categorie 4
Status Geen Van Gogh Monument

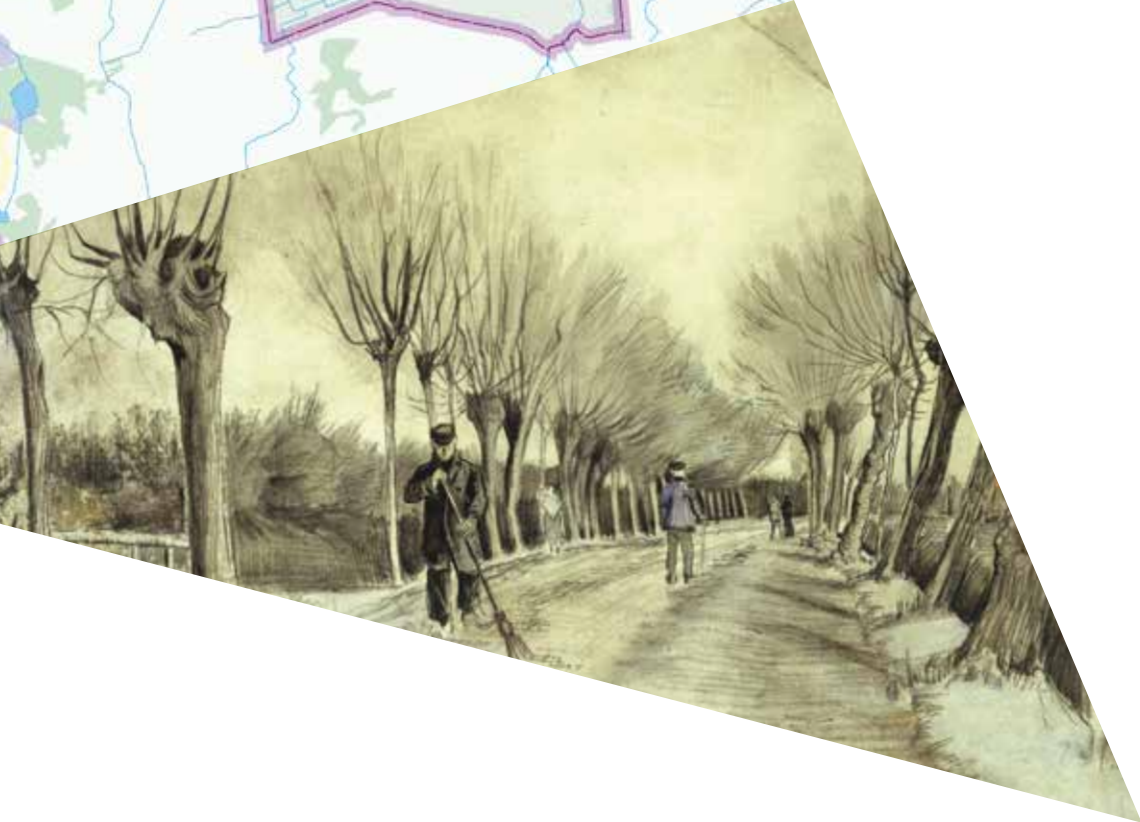
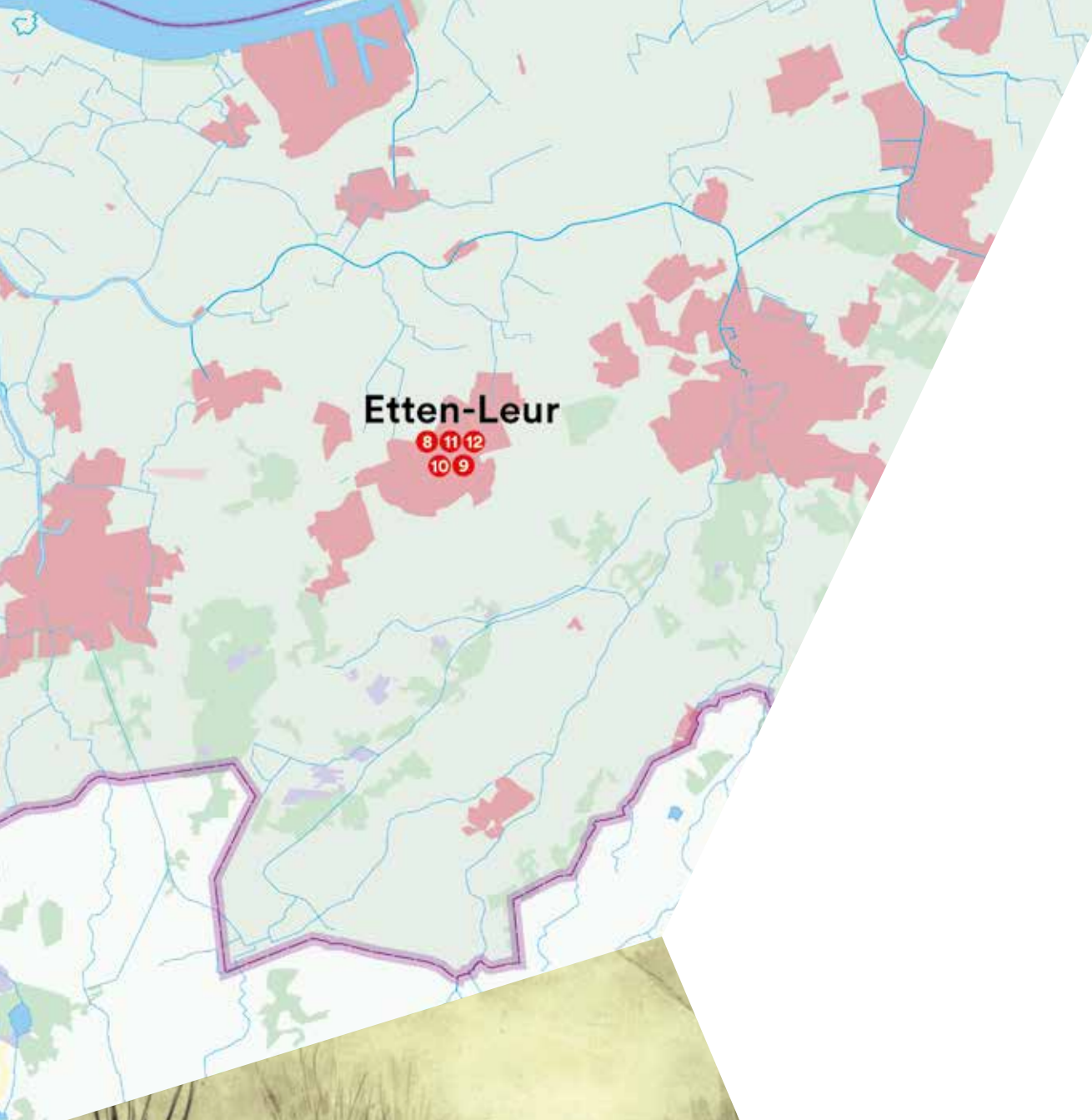
Locatie	Van Gogh fietspad Eindhoven-Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Van Gogh fietspad Daan Roosegaarde
locatie	Gemeente Eindhoven - Nuenen
eigenaar	Gemeente Eindhoven / Heijmans
gebruiker	-
datering	2014
staat	Goed
status	-
bijzonderheden	Geïnspireerd op De Sterrennacht, innovatieve technologie zorgt voor lichteffect
literatuur	-
brieven	-

Erfgoed	Monument (eerbetoon)
----------------	----------------------

Waarde	
biografisch	Herdenking, inspiratie
werk/motieven	
sfeer	Monument, kunst, landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, De Sterrennacht, 1889 (F 612), MoMa New York

6. Gemeente Etten-Leur

Etten-Leur

Na een langdurige crisis, mislukt als kunsthandelaar en predikant, besluit Vincent van Gogh om kunstenaar te worden. Hij keert in 1881 terug naar de streek waar hij vandaan komt en trekt in bij zijn ouders in de pastorie te Etten. Hier krijgt hij zijn eerste atelier. Hij werkt hard aan studies van boeren en het landschap. Hij vraagt de boeren voor hem te poseren als zaaiers en spitters. Meer dan honderd studies maakt hij in krijt en houtskool. Hij 'ploegt' op zijn tekeningen om zelfstandig het vak onder de knie te krijgen. Zijn missie wordt echter verstoord wanneer hij hopeloos verliefd wordt op zijn nicht Kee Vos-Stricker, die tijdelijk bij hen logeert. Het zorgt voor een hoog oplopende ruzie met zijn vader. Wanneer Vincent met Kerstmis weigert de kerkdienst van pa bij te wonen, wordt hij door zijn vader het huis uit gezet. Vincent verlaat Brabant tijdelijk, om in Den Haag schilderlessen te volgen bij zijn neef Anton Mauve. Aan Etten herinneren nog de tekeningen van zijn modellen, 't Heike, het moeras bij Seppe en een reeks woeste knotwilgen. In 1888 schildert hij in Arles het kleurrijke 'Herinnering aan de tuin in Etten'.

Erfgoedlocaties

De protestantse kerk*, waarvan Vincents vader dominee was, krijgt het label Van Gogh Monument. De preekstoel en het orgel in deze kerk zijn nog authentiek uit Van Goghs tijd. De naastgelegen kosterswoning (nu Van Gogh infocentrum), het oude raadhuis en de protestantse begraafplaats genieten eveneens bescherming. Ook de locatie van Vincents eerste atelier, een bijgebouw van de pastorie, krijgt - ondanks dat het verdwenen is - de hoogste status. Als motief op tekeningen komen de kerk en pastorie (met tuin) ook in aanmerking voor beschermde status. Dit geldt tevens voor de Lambertuskerk, die enkele malen in de achtergrond is afgebeeld. Verder noemt Vincent in zijn brieven onder andere een tekening van de molen en de 'Protestantse schuur' aan de Roosendaalseweg. Deze tekeningen zijn echter niet bewaard gebleven en de gebouwen ook afgebroken. Daarom wordt aan deze locaties geen erfgoedwaarde toegekend.

* In de kerk bevond zich tot in de jaren '30 nog een door Vincent getekende kaart van Palestina. Deze is zoekgeraakt.

Van Gogh sfeer

In het centrum van het huidige Etten-Leur zijn de oude moeierboom op de Markt en de oude smederij aan de Oude Bredaseweg interessant als tijdsbeeld van Van Gogh. Ook verderop aan de Markt zijn gebouwen uit die tijd terug te vinden, zoals het Paulushofje (nu Streekmuseum Etten+Leur) en de 330 jaar oude Moeierboom. Verder zijn de Stationsstraat en Baai (destijds Leursestraat), de Bisschopsmolenstraat, molen de Lelie en het protestantse kerkje van Leur (Etten-Leur Noord) relevant voor het verhaal van Van Gogh. In het landschap zijn landgoed De Pannenhoeve (Vincent tekende hier met zijn broertje Cor een kaartje van Etten), de oude leemput en de noordhoek met oude boerderijen en veel knotwilgen sfeerbepalend.

Weliswaar in andere gemeenten, maar relevant voor de Ettense periode zijn:

- 't Heike (tegenwoordig St.Willebrord), waar hij tekeningen heeft gemaakt en waar een model van hem woonde.
- Bosschenhoofd, waar hij samen met Anton van Rappard tekeningen maakte bij Pagnevaart en Seppe.
- Oudenbosch, waar hij op 7 april 1877 aankwam per trein uit Dordrecht op het station. Hij maakte vandaar een nachtwandeling over de hei naar Zundert. De volgende dag liep hij via Rijsbergen naar Etten en Hoeven, waar zijn vader ook preekte. De heemkundekring van Hoeven bezit nog een statenbijbel van de familie Van Gogh.

Gemeente Etten-Leur
Locatie Protestantse kerk, begraafplaats (8)
Categorie 1/2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Protestantse Kerk Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Protestantse kerk (Catharinakerk / Raadhuiskerk), begraafplaats
locatie	Markt 6, 4875 CE Etten-Leur (tegenwoordig Raadhuisplein 2)
eigenaar	Gemeente Etten-Leur
gebruiker	Stichting Vincent van Gogh Etten-Leur (Van Gogh Kerk) en Gemeente Etten-Leur (beperkt gebruik)
datering	Van Goghs tijd. Kerk: vanaf 1593 herbouwd na brand, toren in 1771 herbouwd. Begraafplaats: eerste schriftelijke vermelding in 1506 (vermoedelijk al vanaf 13e eeuw)
staat	Kerk in 1957 gerestaureerd. Begraafplaats in 1996 gerestaureerd
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil Regio West-Brabant, fietsroute Brabant, POI Van Gogh Brabant
literatuur	Sjraar van Heugten, Vincent van Gogh tekeningen vroege jaren 1880-1883, Amsterdam/Bussum 1996, pp. 57-59; Cor Kerstens, Het hervormd kerkhof te Etten, 2009 BHIC; De Zaaier – Het begin van een carrière, 2010, pp. 99, 103
brieven	Brief 148, ca. 13-15/16 november 1878 (kerkhof); Brief 194, 29 december 1881 en 195, 30 december 1881 en 199, 8/9 januari 1882 (ruzie betreft niet naar kerk gaan met kerst) / mei 1881 (olmbomen op kerkhof getekend, tekening onbekend)

Erfgoed	Gebouw en perceel, kerk en begraafplaats
----------------	--

Waarde	
biografisch	Kerk dominee Theodorus van Gogh (vader), ambtsperiode van 1875 tot 1882. Protestants geloof, ruzie vader
werk/motieven	- Tekening Pastorie en kerk te Etten, april 1876, Van Gogh Museum - olmbomen op kerkhof getekend, tekening onbekend - Schets brief 145, Vincent en Cor, kaart van Etten en omgeving, 22 juli 1878, Van Gogh Museum (F - / JH -). Cor Kerstens: namen op grafstenen staan ook op het plattegrondje van Etten-Leur (Van Eekelen, Gelijns, Kerstens en Van der Put). Sommigen van hen moet Vincent nog persoonlijk gekend hebben
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Pastorie en kerk te Etten, 1878, briefschets (Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting))

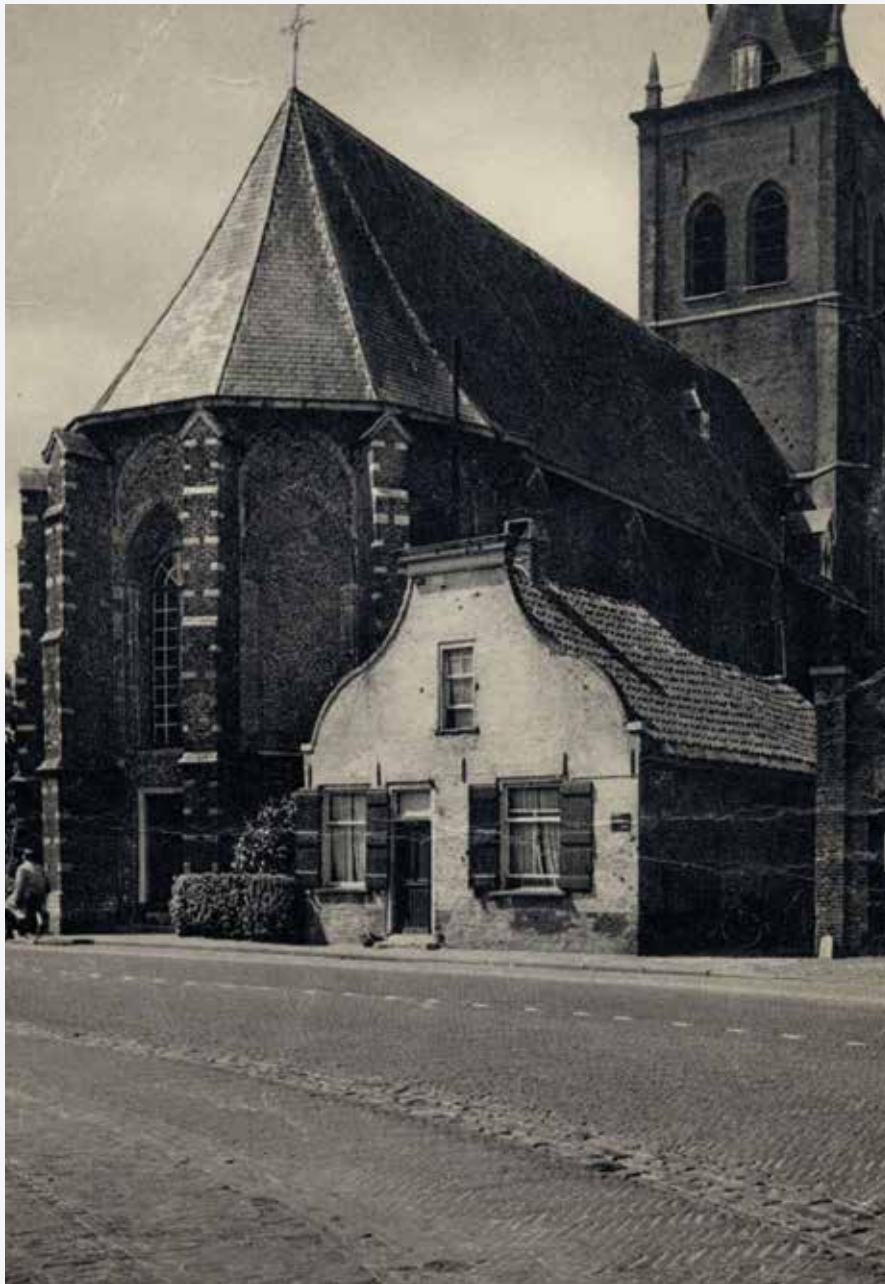

Gemeente Etten-Leur
Locatie Kosterswoning (9)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Kosterswoning Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Kosterswoning
locatie	Markt 4, 4875 CE Etten-Leur
eigenaar	Gemeente Etten-Leur
gebruiker	Stichting Vincent van Gogh Etten-Leur (informatiecentrum, shop)
datering	Kosterswoning: 1821-1826
staat	Goed
status	Rijksmonument
bijzonderheden	-
literatuur	-
brieven	-

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Koster De Graaf
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Kosterswoning, 20e eeuw (Foto: Streekmuseum Etten + Leur)

Gemeente Etten-Leur
Locatie Pastorie met eerste atelier, niet meer bestaand (10)
Categorie 1/2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Pastorie (atelier) Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Locatie pastorie (eerste atelier)
locatie	Roosendaalseweg 4, 4875 AA Etten-Leur
eigenaar	Gemeente Etten-Leur
gebruiker	Gemeente Etten-Leur
datering	Gesloopt in 1904
staat	Verdwenen (standbeeld geplaatst)
status	-
bijzonderheden	Audiozuil Regio West-Brabant
literatuur	Nelemans & Dirven, 'Van Gogh in Etten – De Zaaier' (2010)
brieven	April t/m dec 1881

Erfgoed	Perceel, verdwenen atelier
----------------	----------------------------

Waarde	
biografisch	Vincents 1ste atelier waar hij ruim 100 tekeningen maakte
werk/motieven	Pastorie & kerk (1876), Tuinhoek (1881) ca 100 tekeningen zijn hier vervaardigd, 1881
sfeer	(Verdwenen) Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Pastorie en kerk te Etten, 1878, briefschets (Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting))

Oude pastorie (rechts), circa 1900 (Foto: Streekmuseum Etten + Leur)

Vincent van Gogh, Herinnering aan de tuin in Etten, 1888, Hermitage Museum St. Petersburg

Gemeente Etten-Leur
Locatie Oude Raadhuis (11)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Oude Raadhuis Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Voormalig gemeentehuis (nu Oude Raadhuis of Vergadercentrum genoemd)
locatie	Markt 1, 4875 CB Etten-Leur
eigenaar	Gemeente Etten-Leur
gebruiker	Gemeente Etten-Leur
datering	1776
staat	Goed onderhouden
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Afgebeeld op oude prenten van Dirk Verriek het brandspuit-huisje (links) is gebouwd in 1875; in 1955 is er een nieuwe voorgevel voor dit huisje geplaatst; het is nu in gebruik als Mariakapel
literatuur	-
brieven	-

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Ingeschreven als 'kunstschilder'
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Oude Raadhuis, circa 1960 (Foto: Streekmuseum Etten + Leur)

Oude Raadhuis, circa 1910 (Foto: Streekmuseum Etten + Leur)

Gemeente Etten-Leur
Locatie Lambertuskerk (12)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Lambertuskerk Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Katholieke Lambertuskerk
locatie	Markt 62, 4875 CG Etten-Leur
eigenaar	Heilige Mariaparochie
gebruiker	Heilige Mariaparochie
datering	1877
staat	Goed
status	Rijksmonument
bijzonderheden	-
literatuur	-
brieven	-

Erfgoed	Gebouw, katholieke kerk
----------------	-------------------------

Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	Briefschetsen JH 37, JH 58, tekening JH 36, achtergrond
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

De Lambertuskerk op de Markt (Foto: Streekmuseum Etten + Leur)

Vincent van Gogh, Weg met knotwilgen, (JH 58,), 1881, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Akker met onweer, (JH 37), 1881, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting), briefschets

Vincent van Gogh, Weg met knotwilgen, (JH 58,), 1881, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Gemeente Etten-Leur
Locatie Molen aan de Roosendaalseweg
Categorie 2
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Molen aan de Roosendaalseweg Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Molen die Van Gogh heeft getekend, Molen 'De Weltevreden' (van molenaarsfamilie Coppens)
locatie	Etten-Leur, Roosendaalseweg
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Van Goghs tijd
staat	Gesloopt in 1974
status	-
bijzonderheden	Tevens protestantse schuur Roosendaalseweg (gesloopt in 1884)
literatuur	-
brieven	Brief 167, tweede helft mei 1881: 'Zoo heb ik o.a. een hut op het Heike & ook die schuur met mosdak op den Roozendaalschen weg die ze hier de Protestantsche schuur noemen (...) Dan de molen daar vlak tegenover op dat weiland & de olmbomen op het kerkhof.', medio mei 1881

Erfgoed	Plek, verdwenen gebouw
----------------	------------------------

Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	Vincent heeft de molen getekend. De verblijfplaats van de tekening is niet bekend
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Roosendaalseweg met molen (linksboven), circa 1920 (Foto: Streekmuseum Etten + Leur)

Molen 'De Weltevreden'

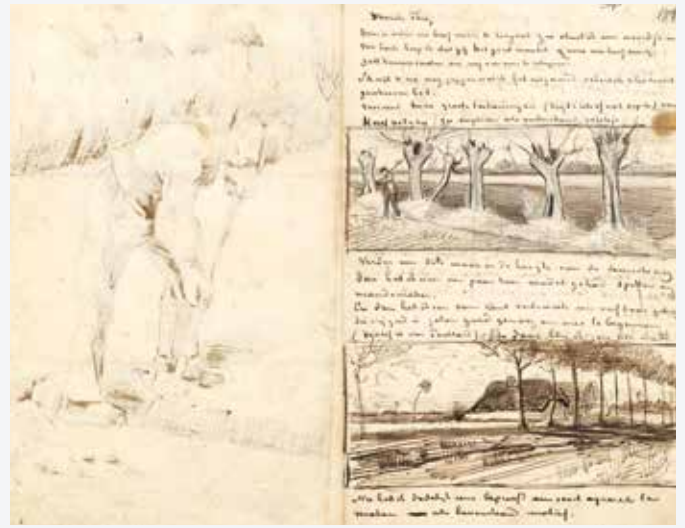
Gemeente Etten-Leur
Locatie Leursestraatje (huidige Stationsstraat en Baai)
Categorie 2
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Leursestraatje Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Openbare weg met aan weerszijden knotwilgen – tegenwoordig verharde weg met gebouwen
locatie	Stationsstraat, Etten-Leur
eigenaar	Gemeente Etten-Leur
gebruiker	Openbaar
datering	-
staat	Het Leursestraatje is geheel van uiterlijk veranderd
status	-
bijzonderheden	POI, Van Gogh Route
literatuur	Meedendorp 2007. Evert van Uitert, Van Gogh in Brabant: schilderijen en tekeningen uit Etten en Nuenen, Zwolle 1987. Nelemans & Dirven, 2010. R. Nelemans, Van Gogh & Brabant, 2012
brieven	Brief 145, 22 juli 1878 (briefschets), Brief 170, 5 augustus 1881 (vermelding huis Piet Kaufman), Brief 173, begin oktober 1881 (met briefschetsen JH 48, JH 49, JH 55), Brief 174, 12 oktober 1881 (met briefschets JH 50), Brief 175, 15 oktober 1881 (met briefschetsen JH 58 en JH 60)

Erfgoed	Straat
Waarde	
biografisch	Van Gogh vond het Leursestraatje met knotwilgen prachtig en zag de bomen als levende wezens. Model Piet Kaufman woonde aan deze straat.
werk/motieven	Schets brief 145, Vincent en Cor, kaart van Etten en omgeving, 22 juli 1878, Van Gogh Museum (F - / JH -), Road with pollard willows (F - / JH 50), Road with pollard willows (F - / JH 48), Farmhouses on a road with trees (F - / JH 49), Road with a man and pollard willows (F - / JH 58), Small house on a road with pollard willows (F 900 / JH 47), Road with pollard willows and man with a broom (F 1678 / JH 46), Pollard willow (F 995 / JH 56), aquarel, particuliere collectie
sfeer	Dorpsgezicht, landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Kaart van Etten en omgeving, 1878, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, weg met knotwilgen (JH 48) en boerderijen aan weg met bomen (JH 49), Etten, 1881, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting), briefschets

Vincent van Gogh, Weg met knotwilgen en man met bezem (F 1678), 1881, The Metropolitan Museum of Art, New York

Vincent van Gogh, Weg met knotwilgen, 1881, Kröller-Müller Museum, Otterlo (F900)

Vincent van Gogh, Knotwilg (F 995), 1881, particuliere collectie

Gemeente Etten-Leur
Locatie Landgoed Pannenhoeef
Categorie 3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Landgoed Pannenhoeef Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Natuurgebied tussen Zundert en Etten
locatie	Gemeente Etten-Leur, Zundertseweg - Ettensebaan
eigenaar	Brabants Landschap (& familie Botman – De Lokker)
gebruiker	Brabants Landschap
datering	Van Goghs tijd (natuurgebied)
staat	Goed onderhouden
status	Beschermde natuur
bijzonderheden	Opnamelocatie film 'De Zaaier – Van Gogh in Etten'
literatuur	Nelemans & Dirven, 'Van Gogh in Etten – De Zaaier' (2010)
brieven	-

Erfgoed	Landschap (bossen en heide)
----------------	-----------------------------

Waarde	
biografisch	Samen met broertje Cor bezocht (kaartje getekend)
werk/motieven	-
sfeer	Landschap
verhaal	-

Gemeente Etten-Leur
Locatie Noordhoek met knotwilgen en boerderijtjes
Categorie 2/3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Knotwilgen Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Knotwilgen
locatie	Etten-Leur, Stationsstraat, Europalaan, buitengebied (Laakseweg / Achter de Vaart)
eigenaar	Gemeente Etten-Leur
gebruiker	Gemeente Etten-Leur
datering	-
staat	Oude en nieuwe knotwilgen
status	-
bijzonderheden	-
literatuur	Nico van Wageningen, 'De Boerenhoek' (1985) Nelemans & Dirven, 'Van Gogh in Etten – De Zaaier' (2010)
brieven	Brief 175, tussen 12 en 15 oktober 1881: 'Als men een knotwilg teekent als ware die een levend wezen, en dat is toch eigenlijk zoo, dan volgt de omgeving vanzelf betrekkelijk als men maar al zijn aandacht geconcentreerd heeft op dien bewusten boom en niet gerust heeft voor dat er iets van het leven in kwam.'

Erfgoed	Landschap, bomen
----------------	------------------

Waarde	
biografisch	Motieven uit werk
werk/motieven	Studies knotwilgen Leursestraat (Stationsstraat), 1881
sfeer	Landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Weg met knotwilgen en man met bezem (F 1678), 1881,
The Metropolitan Museum of Art, New York

Gemeente Etten-Leur
Locatie Oude Leemput
Categorie 3
Status Geen Van Gogh Monument

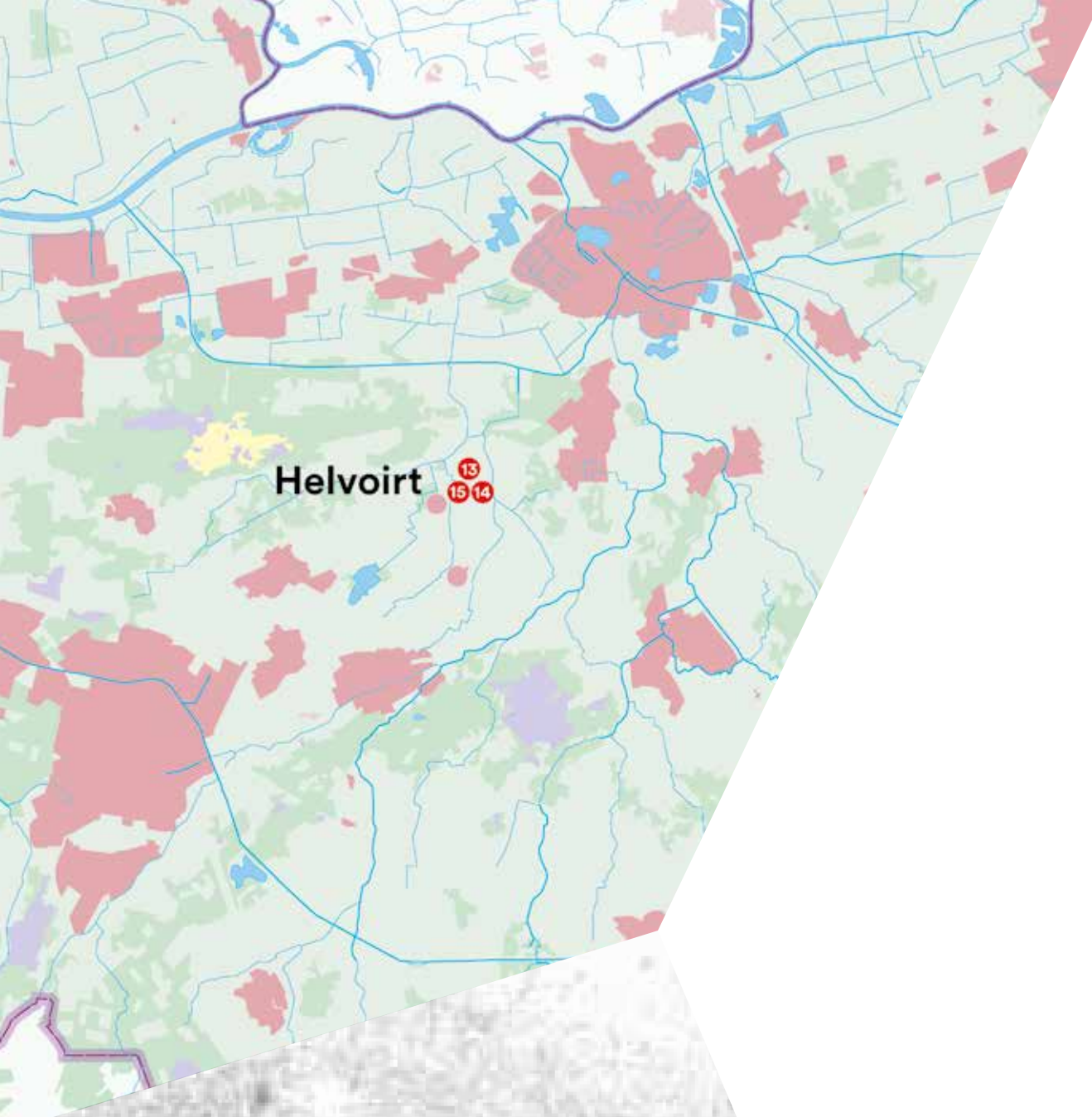
Locatie	Oude leemput Etten-Leur
Gegevens	
beschrijving	Oude leemput van steenfabriek aan de Roosendaalse weg, sinds jaren '80 natuurgebied
locatie	Etten-Leur, Heistraat
eigenaar	-
gebruiker	IVN Etten-Leur
datering	-
staat	Natuurgebied met oude leemput
status	Beschermd natuurgebied
bijzonderheden	Na sluiting steenfabriek is de put gedempt en ingeplant. Bij de reconstructie werd een poel gegraven
literatuur	-
brieven	-

Erfgoed	Landschap, moeras
----------------	-------------------

Waarde	
biografisch	Motieven uit werk
werk/motieven	Referentie: Moeras met waterlelies (F845)
sfeer	Landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Moeras met waterlelies, 1881, Virginia Museum of Fine Arts Richmond (F845)

7. Gemeente Haaren

Helvoirt

Vincent heeft er zelf nooit gewoond, maar met kerkelijke feestdagen en verjaardagen kwam hij op bezoek bij zijn ouders die van 1871 tot 1875 in Helvoirt woonden. Vincent tekende er enkele schetsen van de kerk waar zijn vader predikant was. De natuur in deze streek is van een vergelijkbare schoonheid als het landschap dat hij kende uit zijn jeugd en nadien weer opzocht rondom Etten en Nuenen. Hij tekende en schilderde deze landschappen met liefde. Een aantal van die Nuenense werken wordt permanent geëxposeerd in Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch.

Erfgoedlocaties

In Helvoirt krijgen de hervormde pastorie en de kerk een beschermde status vanwege het gebruik als kerk van Vincents vader en woonhuis, maar ook omdat Vincent de kerk heeft geschetst. In de kerk is ook een statenbijbel aanwezig die Vincents vader heeft gebruikt. Het graf van oom Jan krijgt ook de status van Van Gogh Monument. Niet alleen woonde Vincent bij hem in toen hij in Amsterdam theologie studeerde, oom Jan kwam ook regelmatig bij de familie op bezoek en bracht geschenken mee uit het verre oosten, waaronder een zwarte Makassar hond voor de kinderen.

Van Gogh sfeer

Zonder beschermde status, maar wel van belang voor de sfeer van Van Gogh zijn de graven van zijn tantes Doortje en Antje, hun huis aan de Oude Rijksweg 34 (voorheen Keiweg) en de panden waar de bevriende familie De Jonge van Zwijnsbergen woonde: landgoed Mariënhof, kasteel Zwijnsbergen en villa Jagtlust. Recent is nog een brief van Vincent ontdekt aan Hendrik Verzijl, die inwoonde bij deze familie. Verder behoort het landschap rondom Helvoirt tot het gebied dat zich wil ontwikkelen tot Van Gogh National Park.

Gemeente Haaren
Locatie Pastorie (13)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Pastorie Helvoirt
Gegevens	
beschrijving	Pastorie (woning ouders Van Gogh 1871-1875)
locatie	Torenstraat 47, 5268 AS Helvoirt
eigenaar	W.M. Grietschnig, E.J.M. de Jong
gebruiker	Protestantse kerk
datering	Vanaf 15e eeuw
staat	Goed
status	Rijksmonument
bijzonderheden	-
literatuur	www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/vincent-van-gogh-in-helvoirt-1874 Harrie Smulders, Van Gogh in Helvoirt, De kleine Meijerij, 1990 jaargang 41 www.heemkunde-archief.nl/_docs/De%20kleine%20Meijereij/1990JG41.PDF
brieven	Ca. 30 brieven 1872-1884

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Sinds februari 1871 was vader dominee van de hervormde gemeente in Helvoirt. Bracht Pasen in 1873 aldaar door, verbleef in juni-juli 1873 enkele weken bij zijn ouders en tijdens kerst in 1874
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Pastorie in Helvoirt, ansichtkaart

Gemeente Haaren
Locatie Protestantse kerk (14)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Protestantse kerk Helvoirt
Gegevens	
beschrijving	Protestantse kerk (gotische kruiskerk)
locatie	Van Grevenbroeckstraat 2, 5268 AN Helvoirt
eigenaar	Protestantse kerk gemeente Helvoirt-Haaren (kerk), gemeente Haaren (toren)
gebruiker	Protestantse kerk
datering	Vanaf 15e eeuw
staat	1967-1969 toren en kerk gerestaureerd
status	Rijksmonument
bijzonderheden	POI, bijbel 1702 geschenk van C.M. van Gogh aan vader Theodorus
literatuur	www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/vincent-van-gogh-in-helvoirt-1874 Harrie Smulders, Van Gogh in Helvoirt, De kleine Meijerij, 1990 jaargang 41 www.heemkunde-archief.nl/_docs/De%20kleine%20Meijereij/1990JG41.PDF
brieven	Ca. 30 brieven 1872-1884

Erfgoed	Gebouw, kerk
----------------	--------------

Waarde	
biografisch	Sinds februari 1871 was vader dominee van de hervormde gemeente in Helvoirt. Bracht Pasen in 1873 aldaar door, verbleef in juni-juli 1873 enkele weken bij zijn ouders en tijdens kerst in 1874
werk/motieven	- Helvoirt, 1874, potloodtekening, 11x19cm - Hervormde kerk van Helvoirt, 1874, krijttekening, 21x31 cm, New York, familie Cullman Juv. nr. XVIII
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Helvoirt (Juv XIX), 1874, veblifplaats onbekend

Vincent van Gogh, Hervormde kerk van Helvoirt (Juv XVIII), 1874, New York, familie Howard Cullman

Gemeente Haaren
Locatie Graf oom Johannes van Gogh (1817-1885) (15)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Begraafplaats Hervormde Kerk Helvoirt
Gegevens	
beschrijving	Begraafplaats met graf oom Johannes van Gogh (1817-1885) en graven van tante Dorothea van Gogh (1815- 1882) en Antje Van Gogh (1812-1883)
locatie	Hoek Vincent van Goghstraat / Kerkstraat, Helvoirt
eigenaar	Graf is eigendom van de familie Van Gogh en ligt op grond van de gemeente Haaren
gebruiker	Protestantse Kerk
datering	Van Goghs tijd
staat	
status	
bijzonderheden	Oom Jan nam geschenken mee voor de kinderen uit Indië (Makkassar hond) en Vincent woonde bij hem in in Amsterdam
literatuur	www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/vincent-van-gogh-in-helvoirt-1874 Harrie Smulders, Van Gogh in Helvoirt, De kleine Meijerij, 1990 jaargang 41: www.heemkunde-archief.nl/_docs/De%20kleine%20Meijereij/1990JG41.PDF
brieven	-

Erfgoed	Graf oom Johannes van Gogh (1817-1885)
----------------	--

Waarde	
biografisch	Familie
werk/motieven	-
sfeer	Begraafplaats
verhaal	-

Johannes van Gogh

Gemeente Haaren
Locatie Landhuis Mariënhof
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

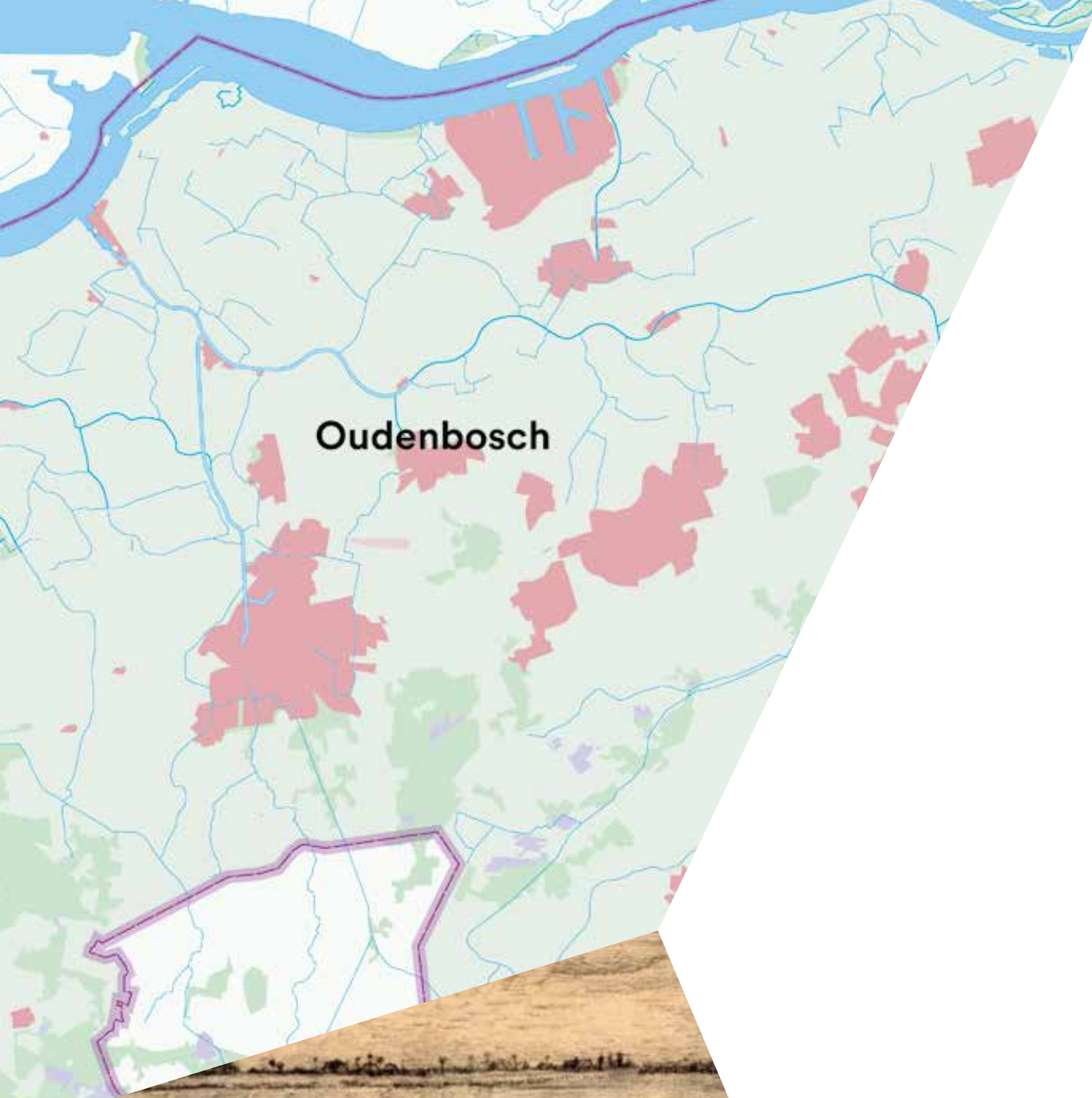
Locatie	Landgoed Mariënhof Helvoirt
Gegevens	
beschrijving	Landhuis met koetshuis gelegen ten zuidwesten van Helvoirt, aan de doorgaande weg 's-Hertogenbosch - Breda
locatie	Rijksweg 16, 5268 KJ Helvoirt
eigenaar	AJ Investments BV
gebruiker	Kantoorpand
datering	Ca. 1812
staat	
status	Rijksmonument
bijzonderheden	-
literatuur	www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/vincent-van-gogh-in-helvoirt-1874
brieven	Brief 089, 26 augustus 1876 (herinnering bezoek twee jaar geleden)

Erfgoed	Gebouwen en perceel
----------------	---------------------

Waarde	
biografisch	Familie Van Gogh bezocht de eigenaren De Jonge van Zwijnsbergen regelmatig
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Mariënhof, Helvoirt

Oudenbosch

8. Gemeente Halderberge

Bosschenhoofd

Een trieste gebeurtenis bracht Vincent van Gogh op 7 april 1877 vanuit Dordrecht (waar hij werkte in een boekhandel) naar Oudenbosch. Hij had een brief ontvangen van zijn vader, die toen dominee was in de Nederlands Hervormde kerk in Etten. In de brief stond dat boer Jan Aertsen, een goede vriend van de familie, in Zundert op sterven lag. Nog diezelfde avond pakte Vincent vanuit Dordrecht de laatste trein naar Oudenbosch. Om half negen 's avonds, kwam Vincent op het station aan en ging hij, via Seppe (Bosschenhoofd) en Rucphen, te voet naar Zundert waar hij rond middernacht aan kwam.

Urenlang liep hij over de hei. Die was destijds veel uitgestrekter dan nu. De Pagnevaart, door Vincent in zijn brieven 'Passievaart' genoemd, is een door mensenhand gegraven turfvaart. Later, in de zomer van 1881, bezocht Vincent vanuit Etten Bosschenhoofd samen met bevriend kunstschilder Anthon van Rappard om er te tekenen.

Hoeven

In 1875 werd Vincents vader, Theodorus, benoemd tot dominee van de Hervormde Kerk van Etten. Deze benoeming hield onder andere in dat hij om de veertien dagen ook in Hoeven moest preken, in het kleinste protestantse kerkje van Nederland. Het kerkje is in 1956 afgebroken. Vincent woonde de kerkdiensten zo nu en dan bij. Regelmatig wandelde hij naar Hoeven.

Gemeente Halderberge
Locatie Pagnevaart Bosschenhoofd
Categorie 2/3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Pagnevaart Bosschenhoofd
Gegevens	
beschrijving	Pagnevaart, landschap met moeras en heide
locatie	Gemeente Halderberge, Bosschenhoofd
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	-
staat	Grotendeels gecultiveerd
status	-
bijzonderheden	Audiozuil Regio West-Brabant, bij Hotel De Reiskoffer, Pastoor van Breugelstraat 45 Tekening Moeras met waterlelies: 'bij den Roozendaalschen weg')
literatuur	Loek Grootjans, 'Daar in de hei...' (2015), Nelemans & Dirven, 'Van Gogh in Etten – De Zaaier' (2010)
brieven	7-8 april 1877, juni 1881

Erfgoed	Landschap, heide / moeras
----------------	---------------------------

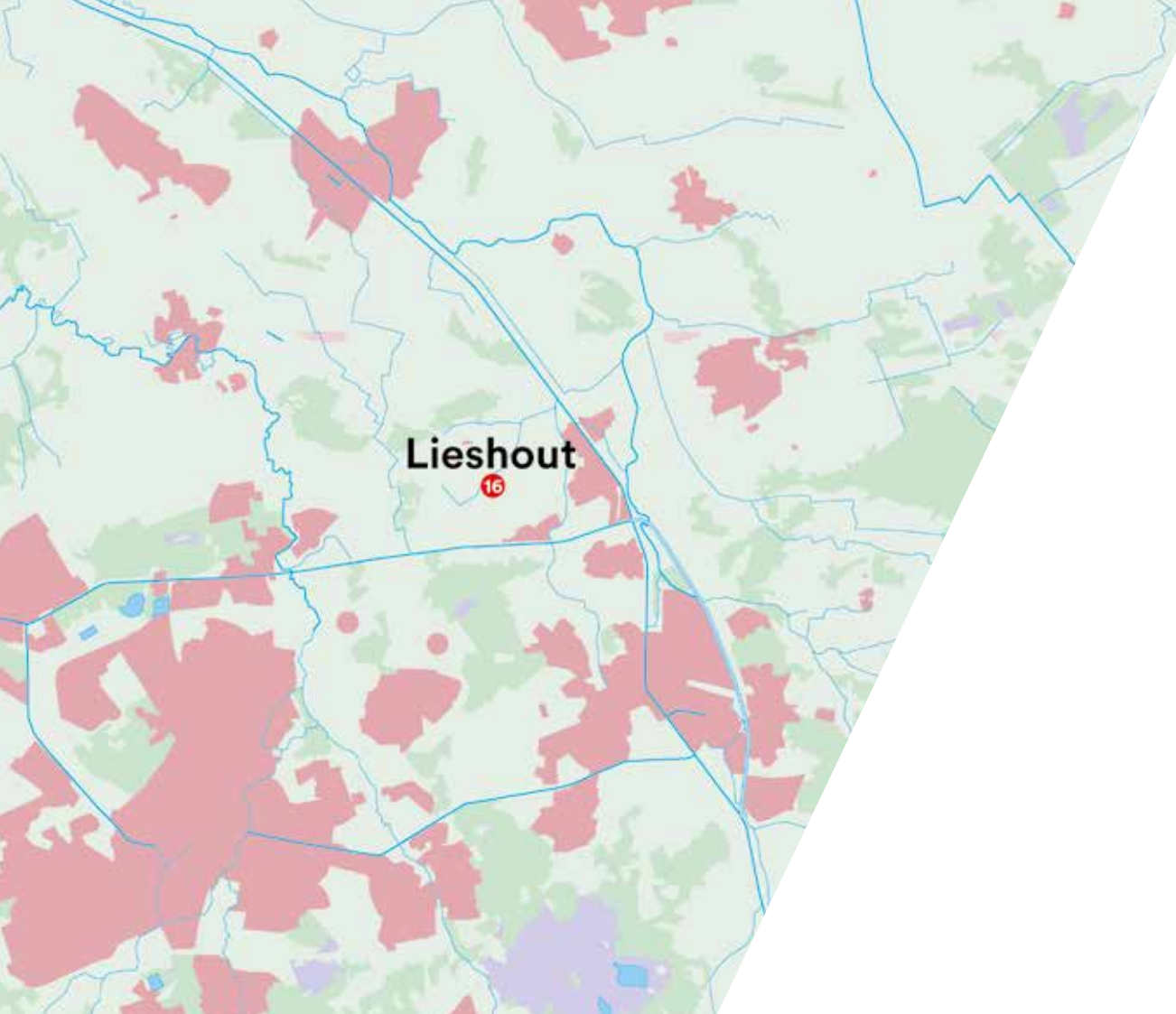
Waarde	
biografisch	Van Goghs nachtwandeling van Oudenbosch naar Zundert 7-8 april 1877 'Daar in de hei was het zoo mooi' tekeningen met Van Rappard tijdens verblijf in Etten zomer 1881
werk/motieven	Moeras & Moeras met waterlelies, 1881
sfeer	Landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Moeras met waterlelies, 1881, Virginia Museum of Fine Arts Richmond (F845)

Vincent van Gogh, Moeras, 1881, National Gallery of Canada Ottawa (F846)

9. Gemeente Laarbeek

Lieshout

Lieshout ligt nabij Nuenen. Vincent tekende hier een molen 'De Vogelenzang'. Hij vermeldt dat in zijn brieven. De natuur in deze omgeving straalt ook de sfeer uit van Van Goghs landschappen.

Gemeente Laarbeek
Locatie Molen De Vogelenzang (16)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Molen De Vogelenzang Lieshout
Gegevens	
beschrijving	Windmolen, beltmolen, voor malen van graan
locatie	Molendreef 8, 5737 EP Lieshout
eigenaar	Gemeente Laarbeek
gebruiker	Malen van graan, tegenwoordig op vrijwillige basis. Beperkt open voor bezichtiging
datering	1884
staat	Gebouwd ter vervanging van in 1816 omgewaaide standerdmolen, bevat onderdelen daarvan. In 1976 en 2009 gerestaureerd
status	Rijksmonument
bijzonderheden	POI
literatuur	
brieven	Brief 542, 17 november 1885 (mogelijk) Brief 545, 28 november 1885 (mogelijk)

Erfgoed	Gebouw, perceel en molen
----------------	--------------------------

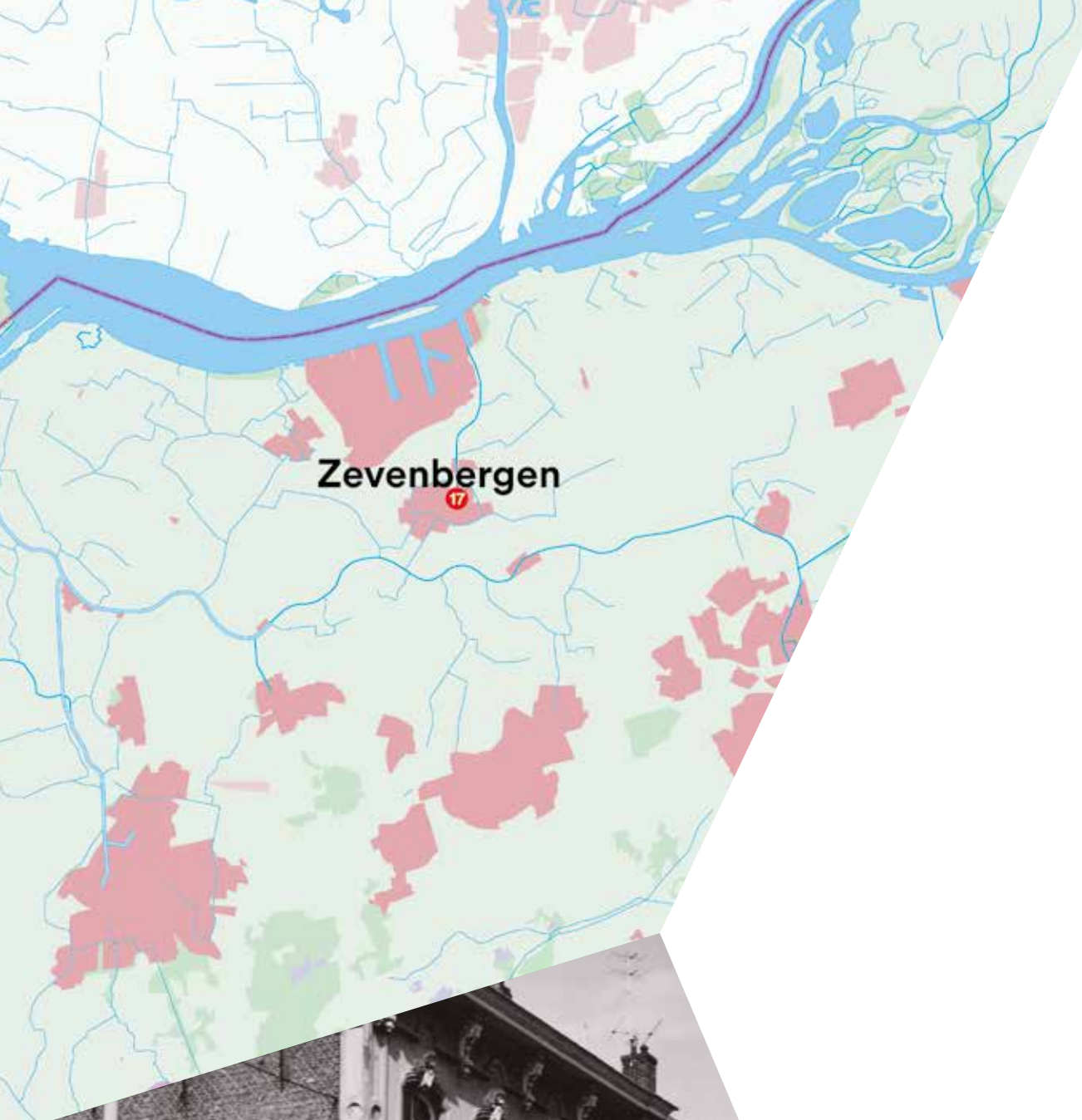
Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	Lastig te identificeren. - Korenveld met schoven en een molen, 1885, Van Gogh Museum Amsterdam (F1341) - Korenveld met schoven en molen, 1885 Van Gogh Museum Amsterdam (F 1319 verso) e.a. zie Tekeningen 2 Nuenen, Van Gogh Museum Amsterdam, pp. 255-262
sfeer	Landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Korenveld met schoven en een molen, (F 1341), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Korenveld met schoven en een molen, (F 1319 verso), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

10. Gemeente Moerdijk

Zevenbergen

Tussen 1864 en 1866 ging Vincent naar kostschool bij meester Jan Provily in de Stationsstraat 16 in Zevenbergen. Het exterieur van het gebouw is nog in originele staat. Omdat Vincent hier naar school is geweest en heeft ingewoond, krijgt het de beschermde status. Op de algemene begraafplaats bevindt zich het graf van Provily. Voor het overige zijn in Zevenbergen weinig vermeldenswaardige elementen aanwezig die verband houden met Van Gogh.

Gemeente Moerdijk
Locatie Kostschool Jan Provily (17)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Kostschool Zevenbergen
Gegevens	
beschrijving	Kostschool van Jan Povily (1864-66)
locatie	Stationsstraat 16, 4761 BS Zevenbergen
eigenaar	Holding John Goverde (Pelikaanreizen)
gebruiker	Administratiekantoor Holding John Goverde en woonhuis John Goverde
datering	Van Goghs tijd (1850)
staat	Gerestaureerd, goed onderhouden
status	Geen monument
bijzonderheden	Audiozuil Regio West-Brabant, POI Van Gogh Brabant
literatuur	-
brieven	17 april 1876

Erfgoed	Gebouw
---------	--------

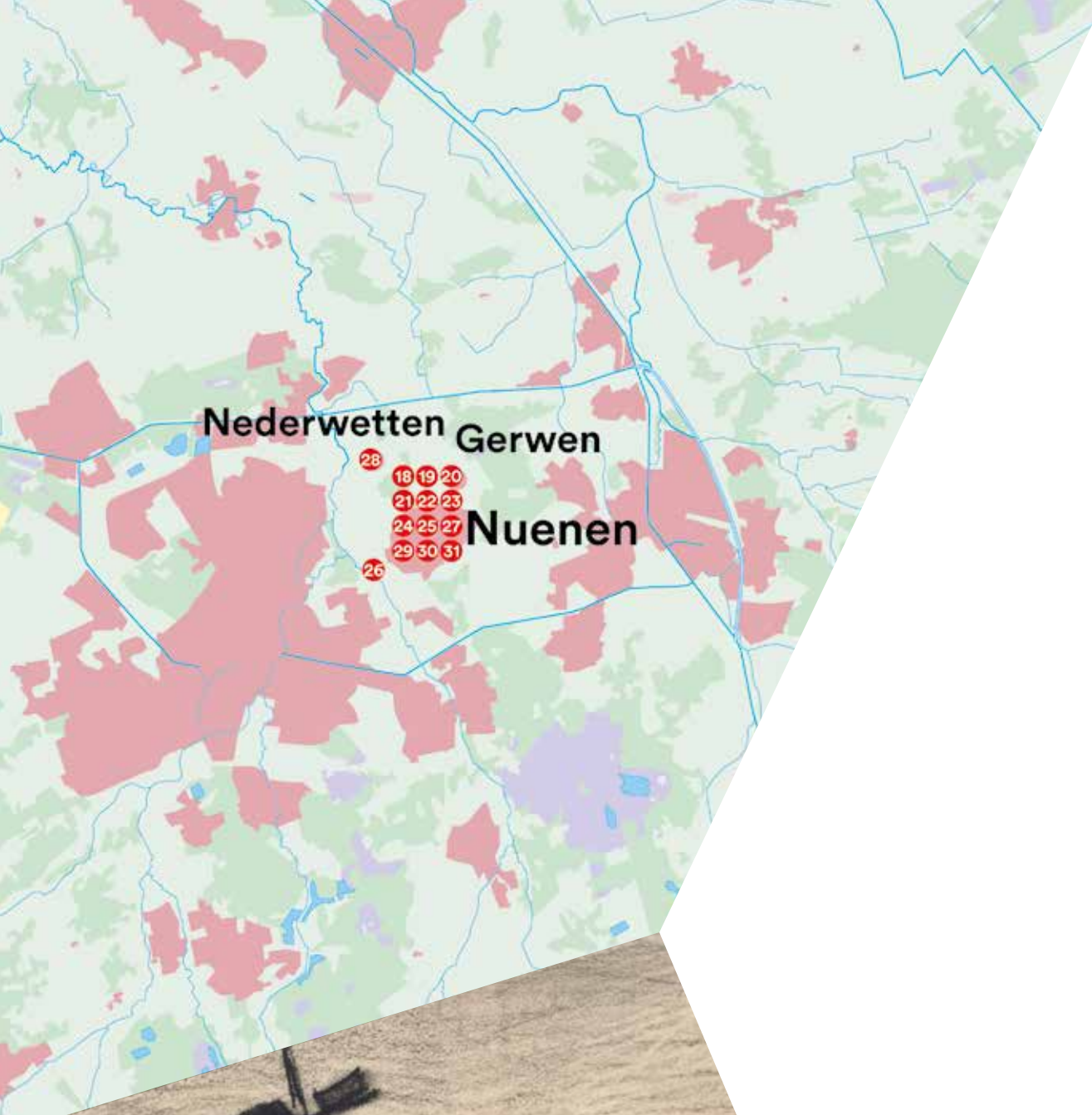
Waarde	
biografisch	Protestantse kostschool waar Vincent verbleef tussen zijn 11e en 13e jaar
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Zevenbergen met kostschool (2e rechts), circa 1910, ansichtkaart

Kostschool Jan Provily

11. Gemeente Nuenen

Nuenen

De laatste twee jaar die Vincent in Brabant doorbrengt, verblijft hij in Nuenen. Hier heeft hij het grootste deel van zijn Nederlandse werken vervaardigd. Hij is dan inmiddels een geoefend schilder. Weliswaar nog in de traditie van de Haagse School, maar reeds zoekend naar vernieuwing in zijn schilderkunst. In Nuenen wil hij zich bekwamen als figuurschilder om uiteindelijk een indrukwekkend genrestuk te schilderen: De Aardappeleters. Hij maakt talloze studies van 'koppen van het volk'. Het zijn oefeningen voor zijn eerste meesterwerk van het boerengezin aan de maaltijd. Hij bezoekt niet alleen de boeren, maar ook de thuiswevers in hun stulpjes. Hij vergelijkt hun hutten met vogelnestjes, die hij verzamelt en ook schildert. Hij drijft zijn productie op. Hij tekent en schildert landschappen met knotberken, de ruïne van de oude kerk, de tuin van de pastorie in de sneeuw en – nadat zijn vader sterft – het uitgaan van de hervormde kerk en een stilleven met bijbel, uitgedoofde kaars en Zola's 'La joie de vivre'. Hij kruipt dicht op zijn onderwerpen. Te dicht volgens sommigen. De pastoor van de rooms-katholieke kerk verbiedt de mensen nog langer voor hem te poseren. De ongedurige en onaangepaste Vincent kan zich niet langer handhaven in het Brabantse dorp. Hij vertrekt, via Antwerpen, naar Parijs om daar de nieuwe schilderkunst te ontdekken. Hij keert nooit meer terug naar zijn thuisland. Maar zijn liefde voor Brabant blijft voortbestaan.

Erfgoedlocaties

Nuenen is ruim bedeeld met waardevolle erfgoedlocaties, zowel in relatie tot zijn leven als zijn werk. Van belang voor zijn biografie zijn de pastorie met tuin, het buurhuis van de familie Begemann (Nune Ville), de plek van zijn atelier, de protestantse kerk en het graf van zijn vader. Deze krijgen alle de beschermde status. Dit geldt niet voor een aantal herdenkingsmonumenten, maar wel voor het Van Gogh monument van Hildo Krop. Objecten zoals de bronzen aardappeleters in het Park vallen buiten de overwegingen in dit verband. Het Vincentre in het oude gemeentehuis is een belangrijke locatie als Van Gogh centrum en verdient als historisch gebouw ook een beschermde status. Het woonhuis van Jacob Begemann is vooralsnog een twijfelgeval. Volgens overlevering zouden hier werken van Vincent zijn opgeslagen, maar dat is niet door bronnen bevestigd.

Verder zijn er in Nuenen tal van locaties die staan afgebeeld op briefschetsen, tekeningen of schilderijen. Gebouwen die als motief zijn terug te vinden op Van Goghs werk krijgen alle de hoogste status. Het gaat hierbij om diverse kerken, molens, de boerderij met het populierenlaantje (Broekdijk), de fundamenten van de oude toren, de plek en het huisje van De Aardappeleters. Ook in het nabijgelegen Lieshout tekende Vincent een molen, 'De Vogelenzang'. Hij vermeldt dat in zijn brieven.

Van Gogh sfeer

De natuur in het Nuenens Broek straalt de sfeer van Van Gogh uit. Verder zijn ook in de dorpskern voldoende oude elementen aanwezig die respectvol behandeld dienen te worden. Verder zijn er foto's van Gindra & De Buck aanwezig in het regionaal archief te Eindhoven die uit Van Goghs tijd dateren en een illustratief beeld geven van het plattelandsleven in deze streek omstreeks 1885-1890.

Gemeente Nuene
Locatie Pastorie en tuin (18)
Categorie 1/2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Pastorie Nuene
Gegevens	
beschrijving	Pastorie, woonhuis en atelier
locatie	Berg 26, 5671 CC Nuene
eigenaar	Hervormde Gemeente Nuene
gebruiker	Domineeswoning, geen toegang
datering	Van Goghs tijd 1764
staat	Goed onderhouden
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil, fietsroute Brabant, POI Van Gogh Brabant
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuene, 1984 http://www.pastorieboek.nl/product/van-domineeshuis-tot-van-gogghuis-250-jaar-pastorie-nuene-en-haar-bewoners/
brieven	1883-1885

Erfgoed	Gebouw (pastorie, atelier) en perceel (tuin)
----------------	--

Waarde	
biografisch	Kerk dominee Theodorus van Gogh (vader), 1ste atelier Nuene
werk/motieven	Schilderijen (collectie Van Gogh Museum), tuin pastorie (Het Noordbrabants Museum) en schetsen
sfeer	Dorpsgezicht
sfeer	Landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Pastorie, (F 182), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, De pastorie te Nuenen bij avond, achterzijde, 1885, olieverf op doek, 41 x 54,5 cm. Particuliere collectie, met dank aan Het Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch. Foto Peter Cox, Eindhoven. (F183)

Vincent van Gogh, Pastorie, (F1343), 1884, Art Gallery of Ontario, Toronto

Vincent van Gogh, Pastorie, (F1343a), circa 1885, verblijfplaats onbekend

Vincent van Gogh, Pastorietauin in de sneeuw (F194), 1885, Norton Simon Museum, Pasadena

Vincent van Gogh, De tuin van de pastorie te Nuenen, 1885, waterverf op papier, 38 x 49 cm. Collectie Het Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch. Verworven met steun van BankGiro Loterij, Mondriaan Fonds, VSBfonds, Vrienden van Het Noordbrabants Museum, Renschdael Art Foundation en de heer Coen Teulings. Foto Peter Cox, Eindhoven. (F1234)

Pastorie achterzijde, rechts Vincents atelier, foto

Vincents atelier achter de pastorie, later kippenhok (jaren '20), foto

Gemeente Nuenen
Locatie Nune Ville (19)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Nune Ville Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Woning familie Begemann
locatie	Berg 24, 5671 CC Nuenen
eigenaar	Particulier
gebruiker	Salon Nune Ville
datering	Van Goghs tijd, 1874
staat	Goed onderhouden
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Open voor bezichtiging op zaterdagmiddagen en op verzoek
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984
brieven	16 sept 1884, 'Mej. Begemann heeft vergif ingenomen – in een oogenblik van wanhoop toen zij tot hare familie gesproken had en men kwaad sprak van haar en mij'

Erfgoed	Gebouw en tuin
----------------	----------------

Waarde	
biografisch	Relatie Margot Begemann
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Familie Begemann met Vincents moeder (links) in de tuin van Nune Ville

Margot Begemann, foto

Gemeente Nuenen
Locatie Woning De aardappeleters (locatie) (20)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Woning De aardappeleters Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Woning familie De Groot
locatie	Gerwenseweg 4, 5674 SG Nuenen
eigenaar	Particulier (C. Engelen)
gebruiker	Particulier (C. Engelen)
datering	-
staat	Geheel verbouwd (mogelijk oude fundering/muren aanwezig)
status	-
bijzonderheden	Woning waarin De aardappeleters is geschilderd
literatuur	Ton de Brouwer
brieven	1883-1885

Erfgoed	Plek, locatie woning De aardappeleters
----------------	--

Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	De aardappeleters
sfeer	(Deels verdwenen) Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, De aardappeleters, (F 82), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Hut, (F 83), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Locatie van het huis van De aardappeleters, circa 1950, foto

Gemeente Nuenen
Locatie Protestantse kerk (21)
Categorie 1/2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Protestantse kerk gemeente Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Protestantse kerk
locatie	5671 CR Nuenen
eigenaar	Stichting Van Gogh Kerkje
gebruiker	Protestantse Gemeente Nuenen, beperkt gebruik
datering	Van Goghs tijd, 1824 (niet consistoriekamer, 1928)
staat	Gerestaureerd (1965), goed onderhouden, interieur vernieuwd
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil, fietsroute Brabant, poi Van Gogh Brabant
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984
brieven	3 februari 1884 (schilderij voor zijn moeder)

Erfgoed	Gebouw, kerk en perceel
----------------	-------------------------

Waarde	
biografisch	Kerk dominee Theodorus van Gogh (vader)
werk/motieven	Schilderij (collectie Van Gogh Museum Amsterdam), schets
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Het uitgaan van de Hervormde Kerk te Nuenen (F 25), 1884/1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Kerk in Nuenen, 1884, Kröller-Müller Museum, Otterlo (F117)

Hervormde Kerk Nuenen, begin 20e eeuw, foto

Gemeente Nuenen
Locatie Heilige Clemenskerk (22)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Heilige Clemenskerk Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Katholieke kerk
locatie	Park 53, 5671 GC Nuenen
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Van Goghs tijd 1871
staat	-
status	Rijksmonument
bijzonderheden	-
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984
brieven	1883-1885

Erfgoed	Gebouw, kerk
----------------	--------------

Waarde	
biografisch	Getekend, RK Kerk naast zijn 2e atelier
werk/motieven	Tekening, schilderij
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, De ijsvogel, met Clemenskerk (F 1135), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Populierenlaan (F45), 1885, Boijmans-van Beuningen, Rotterdam

Gemeente Nuenen
Locatie Sint-Clemenskerk, Gerwen (23)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Sint-Clemenskerk Gerwen
Gegevens	
beschrijving	Kerkgebouw; driebeukige kruisbalisiek. Van 1648-1798 protestants, daarna weer rooms-katholiek
locatie	Heuvel 21, 5674 RR Nuenen
eigenaar	Gemeente Nuenen
gebruiker	Priesterbroederschap Sint Pius X (vanaf 1983)
datering	Eerste stenen kerk uit 1350-1400, huidige gebouw uit de 15e eeuw; delen afkomstig van ouder gebouw
staat	Na brand 1612 hersteld en vernieuwd, 1887-1889 neogotisch interieur aangebracht. Door bouw nieuwe Sint-Clemenskerk kwam deze in verval, 1983 gerestaureerd
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil, POI Van Gogh Brabant
literatuur	-
brieven	-

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Van Gogh tekende de kerk in 1883
werk/motieven	Landschap met kerk, 1883, potlood, pen in inkt, op papier, Van Gogh Museum (F1238 / JH0435)
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Landschap met kerk, (F 1238), 1883, Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Gemeente Nuenen
Locatie Molen De Roosdonck (24)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Molen De Roosdonck Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Windmolen, beltmolen, voor malen van graan en tot 1930 als oliemolen
locatie	Gerwenseweg 2, 5674 SG Nuenen
eigenaar	H.A.S.A. (Henny) Merks
gebruiker	Malen van graan, tegenwoordig op vrijwillige basis
datering	1884
staat	Ca. 1887-1930 in gebruik als oliemolen, daarna werd oliewerk eruit gesloopt. 1959 buiten bedrijf en raakte in verval. 1970 gekocht en gerestaureerd door gemeente Nuenen. 1995 hersteld en in particulier bezit. 2004 geschilderd in oude kleurstelling
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil, POI Van Gogh Brabant
literatuur	
brieven	Brief 542, 17 november 1885 (mogelijk) Brief 545, 28 november 1885 (mogelijk)

Erfgoed	Gebouw, molen en omliggend perceel
----------------	------------------------------------

Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	Lastig te identificeren - Korenveld met maaierende boer, 1885, Van Gogh Museum Amsterdam (F 1321 recto) - Boerin met riek, 1885 - coll Van Gogh Museum Amsterdam (F 1256) - Twee boerenhuizen tussen bomen, 1885, Van Gogh Museum Amsterdam (F 1345) - Bomen en windmolen onder onweerslucht, 1885, Van Gogh Museum Amsterdam (F 1346) - Korenveld met schoven en molen, 1885 Van Gogh Museum Amsterdam (F 1319 verso) e.a. zie Tekeningen 2 Nuenen, Van Gogh Museum Amsterdam, pp. 255-262
sfeer	Dorpsgezicht, landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Korenveld met maaiende boer, (F 1321 recto), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Boerin met riek (F 1256), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Twee boerenhuizen tussen bomen, (F 1345), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Korenveld met schoven en molen, (F 1319 verso), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Bomen en windmolen onder onweerslucht, (F 1346), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Gemeente Nuenen
Locatie Oude kerkhof met graf vader Van Gogh en fundering oude toren (25)
Categorie 1/2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Begraafplaats & oude kerk Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Begraafplaats met graf vader
locatie	Gemeente Nuenen, Tomakker
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Van Goghs tijd
staat	-
status	-
bijzonderheden	Oude kerk (fundering aanwezig)
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984
brieven	1883-1885

Erfgoed	Perceel en graf vader
----------------	-----------------------

Waarde	
biografisch	Getekend en relatie vader
werk/motieven	Tekeningen, schilderijen
sfeer	(Deels verdwenen) Dorpsgezicht, begraafplaats
verhaal	-

Vincent van Gogh, Korenveld met maaierende boer (F 1321 recto), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Nuenen, graf van Vincents vader, Theodorus van Gogh, foto

Vincent van Gogh, Twee boerenhuizen tussen bomen (F 1345), 1885, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh, Kerkhof in de winter, 1883, 18,4x28,6 cm, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Gemeente Nuenen
Locatie Opwettense watermolen (26)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Opwettense watermolen Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Watermolen met twee raderen; koren-, olie- en zaagmolen.
locatie	Opwettenseweg 203, 5674 AC Nuenen
eigenaar	P. Geboers
gebruiker	Restaurant, winkel, beperkt open voor bezichtiging, tegenwoordig malen op vrijwillige basis
datering	1765-66. Eerste molen 11e eeuws.
staat	1764 vrijwel geheel door brand verwoest, herbouwd. Korenmolen compleet, zaagwerk restanten, oliewerk waarschijnlijk voor 1900 verwijderd
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Audiozuil, POI Van Gogh Brabant, Van Gogh Route
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, Venlo, 1984. T. de Brouwer & R. Nelemans, Van Gogh & Eindhoven, 2013
brieven	Brief 448, ca. 29 mei 1884

Erfgoed	Gebouw, watermolen en perceel
----------------	-------------------------------

Waarde	
biografisch	Bezocht samen met Anthon van Rappard
werk/motieven	Watermolen te Opwetten, 1884, privé collectie (F 48 / JH 528)
sfeer	Dorpsgezicht, landschap
verhaal	-

Vincent van Gogh, Watermolen te Opwetten (F 48), 1884, privé collectie

Watermolen te Opwetten, begin 20e eeuw

Gemeente Nuënen
Locatie Woning koster Schafrat, atelier (locatie) (27)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Woning koster Schafrat (atelier) Nuënen
Gegevens	
beschrijving	Locatie woning koster schaftrat (atelier)
locatie	Park 51, 5671 GC Nuënen
eigenaar	Sorara Outdoor Living BV
gebruiker	-
datering	Afgebroken in 1936
staat	Verdwenen
status	-
bijzonderheden	Beschreven en getekend door Antoon Kerssemakers (Groene Amsterdammer, april 1912) & brief aan Joh. Briede 23-6-1914
literatuur	www.peternagelkerke.nl/sub/atelier-schaftrat-nuënen
brieven	1883-1885

Erfgoed	Plek, verdwenen atelier
----------------	-------------------------

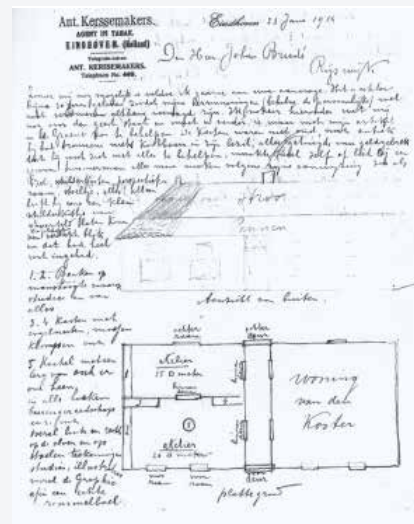
Waarde	
biografisch	Vincent's atelier & woning
werk/motieven	
sfeer	(Verdwenen) dorpsgezicht
verhaal	-

Woning koster Schafrath (met atelier Vincent) Foto: archief Ton de Brouwer

Atelier met Vincents stoel, jaren '20, foto

Anton Kerssemakers, brief met plattegrond Vincents atelier, 1914

Gemeente Nuenen
Locatie Populierenlaan, Broekdijk (28)
Categorie 2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Populierenlaan Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Populierenlaan met boerderij Schoteldonkse hoeve
locatie	Hoekstraat 1, 5674 NN Nuenen
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	1865 (verbouwd in 1973)
staat	Goed (raam verplaatst)
status	-
bijzonderheden	Weg buigt voor de boerderij naar rechts (zie Topografische kaart Nuenen nr 670)
literatuur	Brouwer
brieven	1883-1885

Erfgoed	Gebouw en weg, locatie Populierenlaan
----------------	---------------------------------------

Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	Populierenlaan F 122
sfeer	Dorpsgezicht en laan
verhaal	-

Vincent van Gogh, Populierenlaan in de herfst, (F 122), 1884, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Kaart Nuenen 1897

Gemeente Nuenen
Locatie Wevershuisje (29)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Wevershuis Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Wevershuis
locatie	Berg 40, 5671 CC Nuenen
eigenaar	-
gebruiker	Winkel
datering	Van Goghs tijd 1763
staat	Goed onderhouden
status	Rijksmonument
bijzonderheden	In Van Goghs tijd bewoond door wever Willem van der Burg ~ oude weefgetouwen Textielmuseum Tilburg
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984 'De Drijehornickels', dec 2013 Van den Brink, G.J.M. en W.Th.M. Frijhoff, De wevers en Vincent van Gogh, Tilburg, 1990
brieven	1883-1885

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Onderwerpen wevers
werk/motieven	Referentie: tekeningen, schilderijen wevers
sfeer	Dorpsgezicht, ambacht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Wever voor het weefgetouw, 1884, Kröller-Müller Museum

Vincent van Gogh, Wever, 1884, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Referentie: Oude weefgetouwen (collectie TextielMuseum Tilburg)

Gemeente Nuenen
Locatie Raadhuis (nu Vincentre) (30)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Vincentre Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Voormalig gemeentehuis Nuenen
locatie	Berg 29, 5671 CA Nuenen
eigenaar	Gemeente Nuenen
gebruiker	Stichting Van Gogh Village Nuenen / Vincentre
datering	Van Goghs tijd. Gebouwd in 1874
staat	Gerestaureerd, nieuw bouwdeel aan de achterzijde
status	Gemeentelijk monument
bijzonderheden	Fietsroute Brabant, audiozuil
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984
brieven	-

Erfgoed	Gebouw, voormalig gemeentehuis (exclusief nieuw bouwdeel)
----------------	---

Waarde	
biografisch	Van Gogh schreef zich in dit gemeentehuis in als inwoner van Nuenen op 11 oktober 1884 en schreef zich uit op 23 november 1885
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Oude gemeentehuis Nuenen (links), begin 20e eeuw

Gemeente Nuenen
Locatie Van Gogh monument Hildo Krop (31)
Categorie 4
Status Van Gogh Monument

Locatie	Van Gogh monument Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Van Gogh monument Hildo Krop, 1932
locatie	Nuenen, Berg
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	1932
staat	Goed
status	Rijksmonument
bijzonderheden	-
literatuur	www.vangogh.today/van-gogh-en-nuenen/herinneringen-aan-vincent-na-zijn-vertrek-uit-nuenen
brieven	-
objecten, foto's, documenten	Foto's onthulling (met o.a. vermoedelijk Lies van Gogh, Mondriaan e.a.), archief Jos Verwiel, kunstwerken Hildo Krop (buste, houtsnede)

Erfgoed	Monument (eerbetoon)
----------------	----------------------

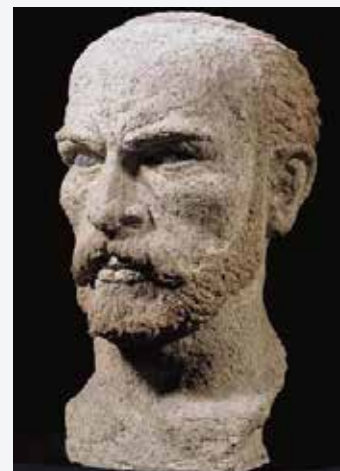
Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	
sfeer	Monument / kunst
verhaal	Herdenking

Koningin Elisabeth bij de onthulling van het monument, juli 1932

De onthulling van het Van Gogh monument, juli 1932

Hildo Krop, buste Vincent van Gogh

Gemeente Nueneen
Locatie Houtverkoping Nederwetten
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Houtverkoping Nederwetten Nueneen
Gegevens	
beschrijving	Boerderij Nederwetten
locatie	Kerkhoef 14, 5674 NX Nueneen
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	-
staat	Goed (deels verbouwd)
status	-
bijzonderheden	-
literatuur	Gerard Netten, in: De Drijehornickels, april 2017
brieven	1884

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	-
werk/motieven	Houtverkoping (twijfelachtig)
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Vincent van Gogh, Houtverkoop, (JH 438), 1884, Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Gemeente Nuene
Locatie Hooionkse watermolen
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Hooionkse watermolen Nuene
Gegevens	
beschrijving	Watermolen met twee raderen en stuw: koren-, olie-, schors- en houtzaagmolen
locatie	Hooionk 10, 5674 PE Nuene
eigenaar	Privé eigendom
gebruiker	Woning
datering	Onbekend
staat	Na brand in 1564 herbouwd. Diverse keren van (maal)functie gewijzigd. 1983 gerestaureerd. 1999 graanmolen hersteld. Stuw molen fungeert sinds 2005 als waterkrachtcentrale. Niet in bedrijf
status	Rijksmonument
bijzonderheden	-
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuene, Venlo, 1984 https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/hooionkse-watermolen
brieven	Brief 448, ca. 29 mei 1884

Erfgoed	Gebouw watermolen en perceel
----------------	------------------------------

Waarde	
biografisch	Bezocht samen met Anthon van Rappard
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht, landschap
verhaal	-

Hoidonkse watermolen

Hoidonkse watermolen

Gemeente Nuenen
Locatie Werkplaats Theo de Vries
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Werkplaats timmerman Theo de Vries Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Werkplaats timmerman Theo de Vries
locatie	Berg 34, 5671 CC Nuenen
eigenaar	-
gebruiker	Woonhuis (Kees Rovers)
datering	Van Goghs tijd, verbouwing tot huis met werkplaats 1877
staat	Goed onderhouden
status	Gemeentelijk monument
bijzonderheden	Timmerman die spanramen, ezel, perspectiefraam, krukje, lijsten, kisten maakte voor Vincent
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984, pp 26-27, 100-101
brieven	2 Maart 1884

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	
werk/motieven	
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

De originele kapconstructie van de werkplaats op Berg 34

Links op de foto (circa 1880) het huis van De Vries met daarbij de kleine werkplaats. (Foto: archief Louis Bressers)

Gemeente Nuenen
Locatie Woning Pieter Dekkers
Categorie 2
Status Geen Van Gogh Monument

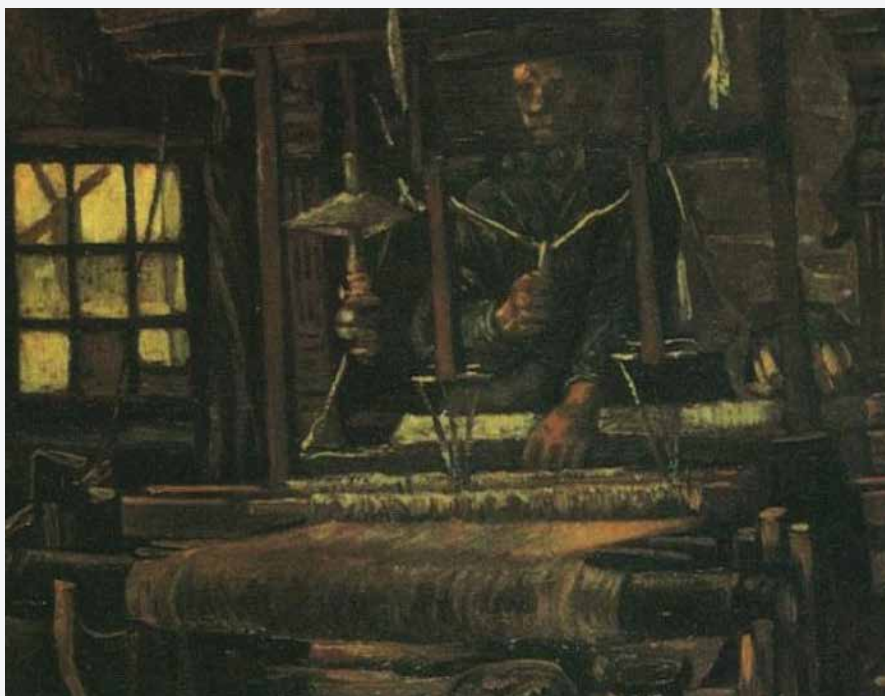
Locatie	Woning wever Pieter Dekkers Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Plek woning wever Pieter Dekkers
locatie	De Rijt 2, 5674 SR Nuenen
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Na Van Goghs tijd, 1984
staat	Verdwenen (nieuwbouw)
status	-
bijzonderheden	Voormalige woning wever Pieter Dekkers
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984
brieven	21 september 1884

Erfgoed	Locatie voormalig gebouw
----------------	--------------------------

Waarde	
biografisch	Woning model (wever), zoon Driek Dekkers verzamelde vogelnestjes voor Vincent
werk/motieven	Wever, van voren gezien (F27), 1884
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Woning wever Dekkers, De Rijt Nuenen (Foto: collectie Ton de Brouwer)

Vincent van Gogh, Wever, van voren gezien (F27), 1884, Boijmans-van Beuningen Rotterdam

Gemeente Nuenen
Locatie Woonhuis Jacob Begemann
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Woning/werkplaats Jacob Begemann Nuenen
Gegevens	
beschrijving	Woning/spinnerij-weverij Jacob Begemann
locatie	Berg 65, 5671 CB Nuenen
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Van Goghs tijd 1871
staat	Goed onderhouden
status	Gemeentelijk monument
bijzonderheden	-
literatuur	Ton de Brouwer, Van Gogh en Nuenen, 1984
brieven	-

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	Volgens overlevering werd hier werk van Vincent opgeslagen na diens vertrek uit Nuenen
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Woning Jacob Begemann, omstreeks 1915

Woning Jacob Begemann, omstreeks 1890

Sint Willebrord

12. Gemeente Rucphen

St. Willebrord ('t Heike)

In de gemeente Rucphen ligt het dorp St. Willebrord, in de volksmond ook wel 't Heike genoemd. Tijdens zijn verblijf in Etten bezocht hij dit gebied regelmatig vanwege de mooie natuur en ook om een model te bezoeken, Cornelis Schuitemaker. Hij maakte hier diverse tekeningen.

Gemeente Rucphen
Locatie 't Heike
Categorie 2/3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	't Heike, woning model Cornelis Schuitemaker St. Willebrord
Gegevens	
beschrijving	Dorp (St. Willebrord) in de gemeente Rucphen, ca. 3 km ten zuidwesten van Etten. Van Gogh bezocht het dorp regelmatig. Hier woonde een van zijn toen favoriete modellen: Cornelis Schuitemaker
locatie	St. Willebrord, Rucphen
eigenaar	-
gebruiker	Openbaar
datering	-
staat	-
status	-
bijzonderheden	Van Gogh Route, Audiozuil Regio West-Brabant
literatuur	J.A. Rozemeyer, Van Gogh in Etten, Etten-Leur 2003. Evert van Uitert, Van Gogh in Brabant: schilderijen en tekeningen uit Etten en Nuenen, Zwolle 1987. Nelemans & Dirven, 2010. R. Nelemans, Van Gogh & Brabant, 2012
brieven	Brief 098, 17-18 november 1876, Brief 099, 25 november 1876, Brief 145, 22 juli 1878, Brief 167, tweede helft mei 1881, Brief 181, 8 of 9 november 1881, Brief 182, 11 november 1881, Brief 183, 12 november 1881, Brief 191, tussen 1 en 3 december 1881, Brief 199, 9 januari 1882, Brief 252, 31 juli 1882, Brief 256, 13 augustus 1882, Brief 353, ca. 15 juni 1883, Brief 399, ca. 26 oktober 1883

Erfgoed	Dorp/landschap
----------------	----------------

Waarde	
biografisch	Van Gogh tekende mensen uit 't Heike en maakte tekeningen in het gebied. Inwoner Cornelis Schuitemaker was een favoriet model. Bezocht het gebied samen met Anthon van Rappard in de zomer van 1881.
werk/motieven	- Schets brief 145, Vincent en Cor, kaart van Etten en omgeving, 22 juli 1878, Van Gogh Museum (F - / JH -) - Landscape with a hut, 1881, 45.5 x 61 cm (F 842 / JH 5), Museum Boijmans van Beuningen (mogelijk)
sfeer	Dorpsgezicht/landschap
verhaal	-

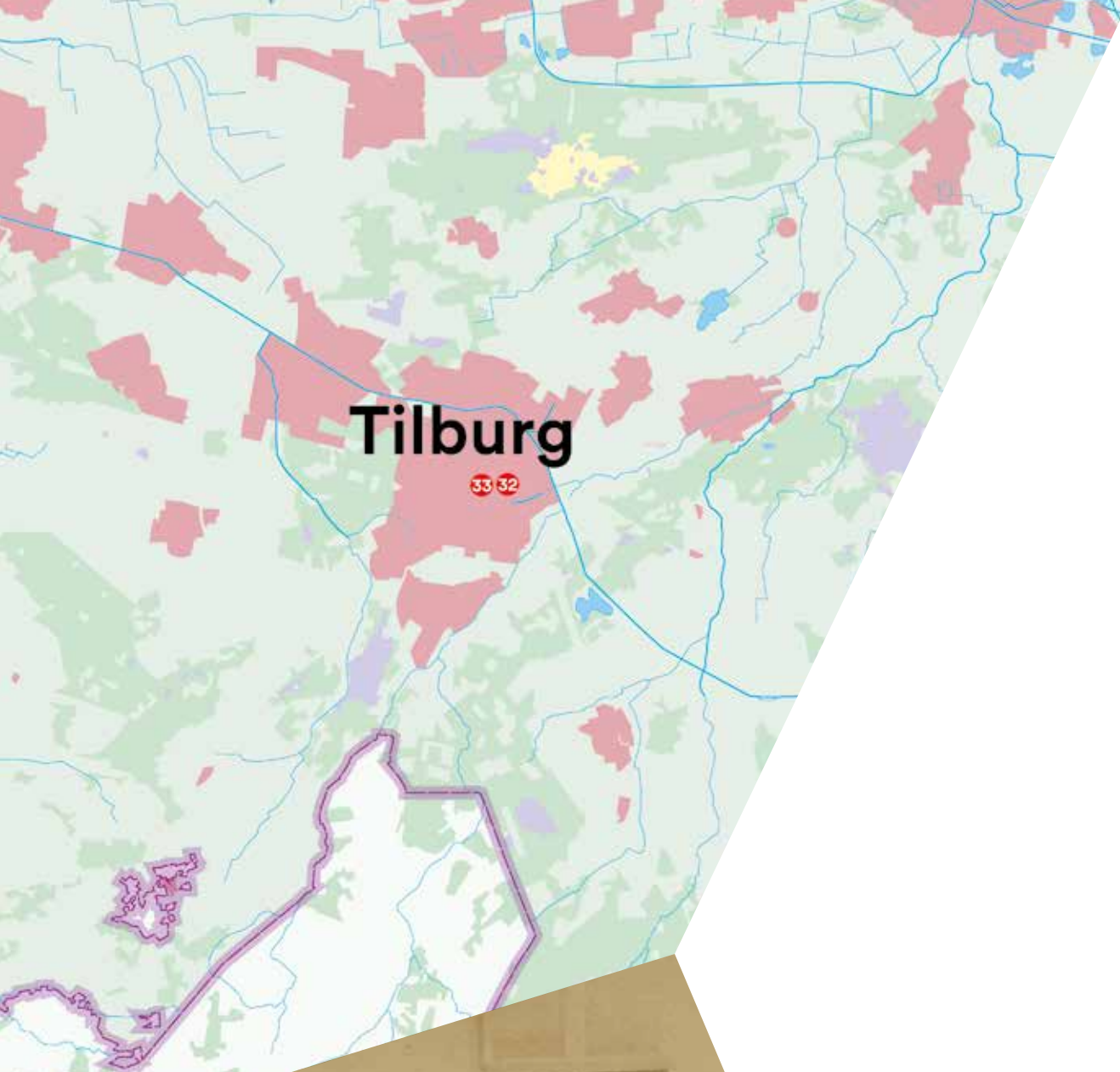
Vincent van Gogh, Pastorie en kerk te Etten, 1878, briefschets (Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting))

Vincent van Gogh, Man bij het vuur, 1881, Kröller-Müller Museum, Otterlo

Landschap met hut (F 842), 1881, Boijmans van Beuningen

13. Gemeente Tilburg

Tilburg

Op de HBS in Tilburg, in het tot school omgebouwde paleis van koning Willem II, kreeg Vincent tussen 1866 en 1868 zijn eerste tekenlessen van Constant Huysmans. Hier maakte hij kennis met de beginselen van het vak. Tekenen naar model, stilleven en landschap. Hoewel Huysmans een gewaardeerd leraar was die eigen studiemethoden ontwikkelde, heeft hij geen grote invloed gehad op de eigenzinnige Van Gogh. Vincent verliet vroegtijdig de opleiding. In de textielstad hebben wel de thuiswevers een blijvende indruk op hem achtergelaten. Later zocht hij die in Nuenen weer op om als model te dienen. De benauwende binnenhuiscènes die hij daar afbeeldde, ook die met de aardappeleters, behoren tot de krachtigste werken uit zijn Brabantse periode.

Erfgoedlocaties

De waardevolle erfgoedlocaties van Van Gogh in Tilburg zijn het voormalige schoolgebouw (HBS) in het stadspaleis van Willem II en de locatie van Vincents kosthuis aan het Sint Annaplein 18-19 (v.h. Korvel 57).

Het paleis van Willem II is aan de buitenzijde authentiek. Koning Willem II overleed voordat zijn paleis klaar was. Het gebouw werd rond 1865 verbouwd tot eerste HBS in Brabant. Kort daarna kwam Vincent van Gogh daar. Hij was leerling van 1866 tot 1868. Het interieur is in de jaren '30 ingrijpend aangepast. Binnen is een tekenlokaal uit de jaren van Van Gogh nagebootst: Vincents Tekenlokaal, met de tekenmethoden van Huysmans, gipsen tekenvoorbeelden en oude afbeeldingen van Tilburg. Deze expositie is tijdelijk gesloten. Er is ook een klassenfoto bewaard (collectie stadsmuseum) waarop Vincent te zien is.

Het kosthuis aan Korvel 57 (nu Sint Annaplein 18-19) is vervangen door een nieuw gebouw. In de gevel bevindt zich een plaquette van Niel Steenbergen uit 1972.

Van Gogh sfeer

Naast de beschermde erfgoedlocaties is in Tilburg weinig dat de sfeer van Van Gogh oproept. Vermeldenswaard is wel de historische collectie weefgetouwen in het Textielmuseum. Deze kunnen mogelijk worden ingezet voor verbeelding van het verhaal van de wevers die van Gogh afbeeldde. Daarnaast bezit het stadsmuseum een collectie foto's van Henri Berssenbrugge uit circa 1900 met werkende boeren op het land die eveneens de sfeer van Van Gogh oproepen.

In het nabijgelegen Dongen kwamen in Vincents tijd veel schilders van de Haagse School die thuiswevers afbeeldden. Ook kantwerksters en schoenmakers waren in trek als motief. Vincent inspireerde zich later voor De aardappeleters op een schoenmakersfamilie uit Dongen, geschilderd door Jozef Israëls.

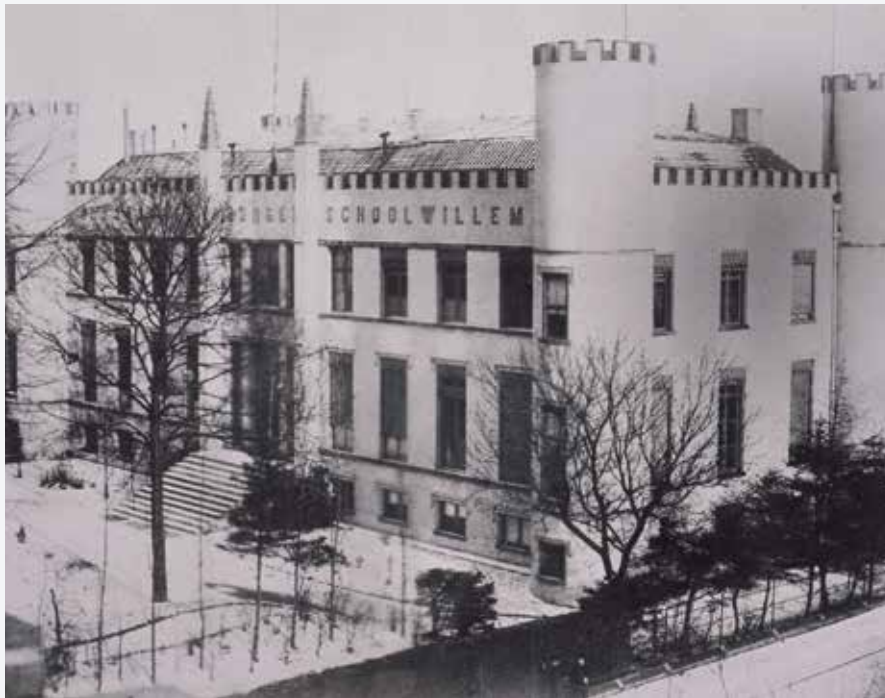

Gemeente Tilburg
Locatie Stadspaleis Willem II/HBS (32)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Stadspaleis/HBS Tilburg
Gegevens	
beschrijving	HBS (1866-1868)
locatie	Gemeente Tilburg, Raadhuis, Stadhuisplein 128
eigenaar	Gemeente Tilburg
gebruiker	Gemeente Tilburg, Vincents Tekenlokaal (tot 2017)
datering	Van Goghs tijd (1847), verbouwingen 1936
staat	Gerestaureerd, goed onderhouden
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Vincents Tekenlokaal
literatuur	Van Doremalem & Peeters, 'Van Gogh in Tilburg' (1990)
brieven	-

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	HBS waar Vincent studeerde tussen zijn 13e en 15e jaar, tekenleraar C.C. Huysmans, zijn kosthuis was aan de Korvel 57 (Nu Sint Annaplein 18-19)
werk/motieven	-
sfeer	Stadsgezicht
verhaal	-

Stadspaleis Willem II / HBS, circa 1900 (Foto: Stadsmuseum Tilburg)

Klassenfoto HBS Tilburg, Vincent voorste rij derde van rechts, 1867 (Foto: Stadsmuseum Tilburg)

Gemeente Tilburg
Locatie Kosthuis Sint Annaplein (locatie) (33)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

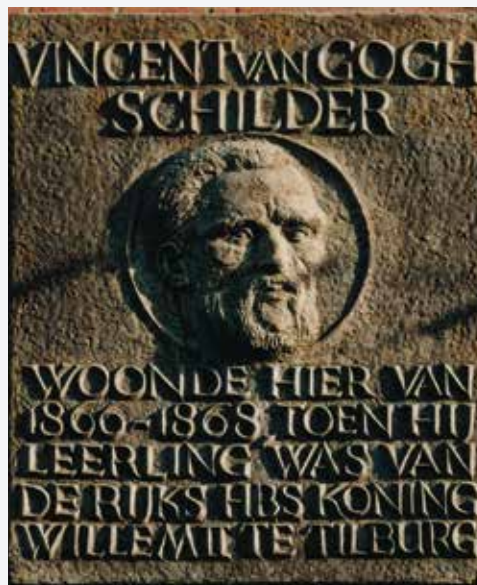
Locatie	Perceel kosthuis Sint Annaplein Tilburg
Gegevens	
beschrijving	Kosthuis van Van Gogh, september 1866 - maart 1868
locatie	Sint Annaplein 18-19, 5038 TV Tilburg
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	-
staat	Originele pand bestaat niet meer
status	Geen monument
bijzonderheden	Op de gevel van het huidige pand is een herdenkingsplaquette geplaatst naar ontwerp van Niel Steenbergen (1972)
literatuur	H.F.J.M. Eerenbeemt, De onbekende Vincent van Gogh: leren en tekenen in Tilburg, 1866-1868, Tilburg 1972. H.F.J.M. Eerenbeemt, Henk Doremalen en Ronald Peeters, Vincent Van Gogh in Tilburg, 1866-1868, Tilburg 2009. Jan Meyers, De jonge Vincent: jaren van vervoering en vernedering, Amsterdam 1989 http://www.geheugenvantilburg.nl/verhalen/lees/11835/kosthuis-van-vincent-van-gogh-op-korvel
brieven	-

Erfgoed	Perceel voormalig kosthuis / route van kosthuis naar HBS Tilburg / herdenkingsplaquette
----------------	---

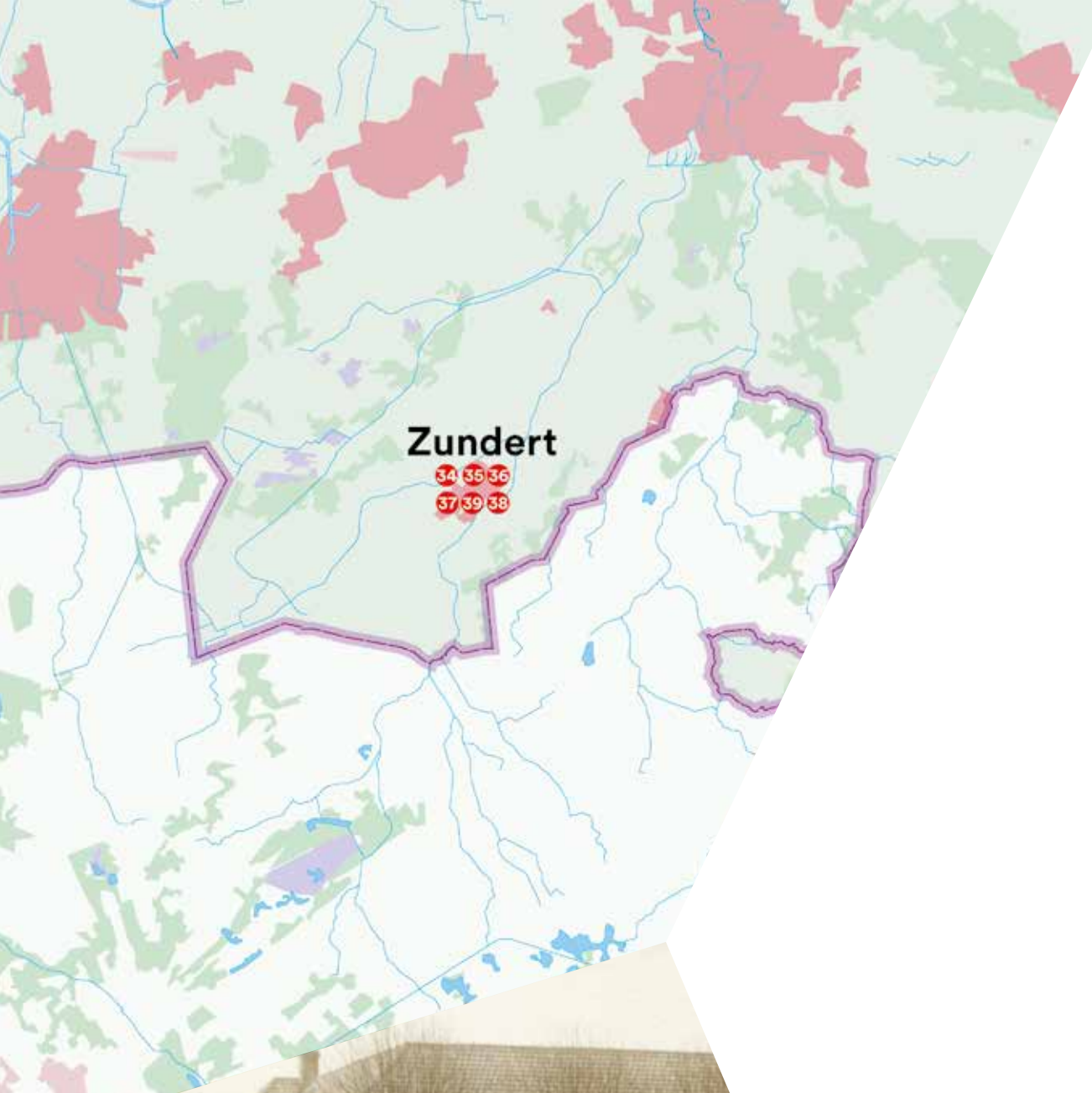
Waarde	
biografisch	Van Gogh woonde in bij de familie Hannik tijdens zijn schooltijd aan de HBS in Tilburg
werk/motieven	-
sfeer	Stadsgezicht
verhaal	-

Korvelsche weg, ansichtkaart

Niel Steenbergen, plaquette in gevel voormalige kosthuis, 1972, Sint Annaplein

14. Gemeente Zundert

Zundert

Vincent van Gogh werd op 30 maart 1853 geboren in het katholieke dorp Zundert tegen de Belgische grens. Hij was de zoon van de dominee. Tot zijn 16e woonde hij hier en heeft de omgeving van het protestantse gezin, het boerendorp en de uitgestrekte natuur hem gevormd. Niet alleen als mens, maar ook als toekomstig kunstenaar. De thema's die hij later koos voor zijn tekeningen en schilderijen voeren terug op zijn eerste levensjaren. De hardwerkende boeren op het land, de bloemen en de boomgaarden waren de motieven waartussen hij was opgegroeid. De omgeving van zijn jeugd is nooit uit zijn hart verdwenen. Steeds opnieuw zocht hij rust en inspiratie op het platteland. Tijdens zijn ziekte in Zuid-Frankrijk wordt hij bij tijd en wijle bevangen met heimwee naar Zundert.

Erfgoedlocaties

De waardevolle erfgoedlocaties van Van Gogh in Zundert concentreren zich rondom de Markt en het Van Goghplein, te samen het zogenaamde 'Van Gogh Kwartier'. Allereerst de geboorteplek. Dit is het perceel Markt 26: de locatie waar het geboortehuis stond inclusief de tuin, de archeologische vondst van de welput en de gedenksteen uit 1953. Volgens overlevering is na de afbraak van het oorspronkelijke geboortehuis van Van Gogh het materiaal hergebruikt bij de bouw van café Wapen van Zundert in de Katerstraat. Dit geeft dat pand geen beschermde status, maar moet bij versterking wel verder onderzocht worden. Het nieuwe pand uit 1904 krijgt niet de beschermde status, maar wordt met respect behandeld. Het heeft immers een nieuwe connotatie met Van Gogh verworven en is bovendien in gebruik als presentatieruimte van Van Gogh in Zundert.

Op het voorliggende marktplein zijn het gemeentehuis, de waterpomp, de locatie van de eerste school die Vincent bezocht (het voormalige Hotel Mont Blanc), mogelijk de begane grond van Markt 28 en Markt 25 (woonhuis van Van Gogh's 'peettantes') van belang. Aan het huidige Van Goghplein is het complete terrein van de protestantse kerk van belang. Onderdeel hiervan vormen het kerkgebouw (zonder aangebouwde consistorie) en het interieur met originele preekstoel, doopbekken en bijbellezenaar, de begraafplaats met het graf en grafsteen van Vincents doodgeboren broer en monumentale bomen (waaronder het geënte treurwilgje), de kosterwoning en het metalen hekwerk dat het perceel omheint. Het Van Goghmonument van Ossip Zadkine uit 1964 op het midden van het plein krijgt ook de beschermde status van Van Gogh erfgoed, vanwege de kunstwaarde en als bijzondere hommage aan Van Gogh.

Van Gogh sfeer

Naast de beschermde erfgoedlocaties kent Zundert diverse landschappen en historische gebouwen die de sfeer van Van Gogh ademen. Deze krijgen niet het Van Gogh erfgoedlabel, maar worden wel betrokken in overwegingen bij toekomstige ontwikkelingen en het programma van Van Goghbeleving, zoals Van Gogh National Park. Landschappelijk betreft dit het beekdal (Aa of Weerij), oude zandpaden, de 'tuintjes' (wandelpaden tussen beukenhagen) en de landgoederen De Moeren, Buisse Heide, Wallsteijn, Lange Maten, Waaienberg, Lange Gooren en De Krochten. Qua bebouwing zijn de landhuizen De Moeren en Wallsteijn, de Herenkamer, café In den Anker en diverse oude boerderijen vermeldenswaardig. In de dorpskern van Zundert dateren onder andere de pastorie van de katholieke kerk (Molenstraat 9), een boerderij van Hof te Laer (Meirseweg 15) en de Akkermolen uit de tijd van Van Gogh. In de collectie van het Van GoghHuis bevinden zich oude foto's die een goed tijdsbeeld geven van Zundert in de tijd van Van Gogh. Onder andere op basis van deze foto's en oude kaarten is een 3-d reconstructie gemaakt van Zundert anno 1864.

Gemeente Zundert
Locatie Vincent van GoghHuis Zundert: geboorteplek (excl. bebouwing) en tuin (34)
Categorie 1/4
Status Van Gogh Monument

Locatie	Vincent van GoghHuis Zundert
Gegevens	
beschrijving	Geboorteplek, N.H. Pastorie, welput, tuin gedenksteen Niel Steenbergen 1953
locatie	Markt 26, 4881 CN Zundert
eigenaar	Stichting Huisvesting Van Gogh & Zundert (gedenksteen: Gemeente Zundert)
gebruiker	Stichting Van Gogh & Zundert (deels verpacht aan Brasserie Van Gogh)
datering	1904 (pastorie), Van Goghs tijd (welput 16e/17e eeuw), gereconstrueerde tuin
staat	Gerestaureerd, goed onderhouden
status	Gemeentelijk monument
bijzonderheden	Gevelsteen Niel Steenbergen 1953, audiozuil regio West-Brabant, wandelroute Zundert, fietsroute Brabant, poi Van Gogh Brabant
literatuur	De afbraak van het geboortehuis is naar verluud hergebruikt bij de bouw van café 'Het wapen van Zundert' in de Katerstraat
brieven	22 januari 1889 (droom van huis Zundert tijdens ziekte), 16 maart 1877 (prenten in vaders studeerkamer), 21 april 1876 (zandkasteel in tuin)
objecten, foto's, documenten	Foto F. Reissig, geboortehuis, 1900 (coll. Van Gogh Museum), Aquarel Dirk Verrijck, eind 18e eeuw (collectie gemeente Zundert)

Erfgoed	Perceel Markt 26 (incl. tuin), welput (niet het gebouw uit 1904), gedenksteen
----------------	---

Waarde	
biografisch	Geboorteplek, woning van 1853-1869
invloed	Plek uit kindertijd, ouders/opvoeding, broers en zussen, tuin als speelplek
werk	Geen (wel inspiratie)
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

F. Reissig, Vincents oorspronkelijke geboortehuis, Markt 26, 1900, foto

A. Karr, Voyage autour de mon jardin, boek, 19e eeuw, foto

Tuin Markt 26, begin 20e eeuw
(Foto: collectie Van der Wall/Bakx)

Niel Steenbergen, Van Gogh monument
monument gevel Markt 26, 1953

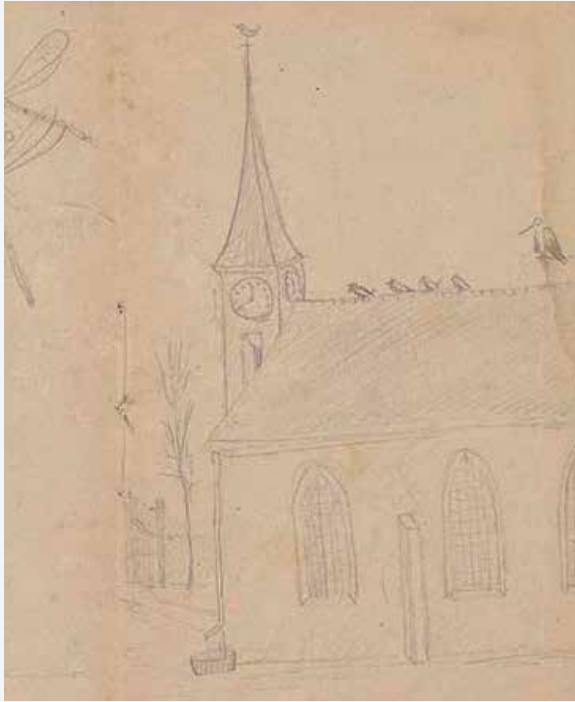

Gemeente Zundert
Locatie Protestantse kerk, begraafplaats (graf Vincent, 1852) (35)
Categorie 1/2
Status Van Gogh Monument

Locatie	Van Goghkerkje Zundert
Gegevens	
beschrijving	Protestantse kerk, begraafplaats (graf Vincent 1852)
locatie	Van Goghplein, 4881 DA Zundert
eigenaar	Protestantse Gemeente Zundert (kerk en begraafplaats)
gebruiker	Protestantse Gemeente Zundert (kerk en begraafplaats), Stichting Van Gogh & Zundert (rondleidingen kerk)
datering	Van Goghs tijd (kerk en deel interieur 1805, graf Vincent 1852)
staat	Gerestaureerd, goed onderhouden grafsteen 1852 verplaatst in jaren '70 bij bouw consistorie (graf niet, mededeling kerkrentmeesters)
status	Rijksmonument (kerk)
bijzonderheden	Audiozuil West-Brabant, wandelroute Zundert, fietsroute Brabant, POI Van Gogh Brabant
literatuur	RAWB, Archief PKZ Frank Kools, 'Als een boer van Zundert' (1990) Arno Hammacher, fotoserie 1953 (grafje)
brieven	7-8 februari 1877 (spreeuwen op dak kerk), 8 april 1877 (terugkeer naar Zundert, begraafplaats, kosterswoning), 12 juni 1877, 3 augustus 1877, 22 juli 1878 (bezoek met pa)

Erfgoed	Perceel met hekken, gebouw kerk (zonder consistorie), begraafplaats (graf- & grafsteen Vincent 1852)
----------------	--

Waarde	
biografisch	Kerk dominee Theodorus van Gogh (vader), graf oudste broer Vincent (doodgeboren), protestants geloof, plek uit kindertijd, relatie oudere broer
werk/motieven	Tekening in schetsboek voor Betsy Tersteeg (uit herinnering), 1873-1874
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Kerkje (uit schetsboek voor Betsy Tersteeg), 1873-1874, Van Gogh Museum, Amsterdam

Graf Vincent van Gogh, 1852

Arno Hammacher, graf Vincent van Gogh (1852), archief Milaan

Protestantse kerk, circa 1900 (Foto: Vincent van GoghHuis, Zundert)

Gemeente Zundert
Locatie Kosterswoning (36)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Kosterswoning Zundert
Gegevens	
beschrijving	Kosterswoning
locatie	Sint Elisabethlaan 1, 4881 DA Zundert
eigenaar	Gemeente Zundert (kosterswoning)
gebruiker	Stichting Van GoghGalerie & Gastatelier (artist-in-residence)
datering	Van Goghs tijd (kosterswoning 18e eeuw)
staat	Gerestaureerd, goed onderhouden nieuw atelier naast kosterswoning
status	Geen monument
bijzonderheden	Wandelroute Zundert
literatuur	-
brieven	8 april 1877 (terugkeer naar Zundert, koster Aertsen ligt op sterven)

Erfgoed	Gebouw, kosterswoning
----------------	-----------------------

Waarde	
biografisch	Kosterswoning verworven en gerestaureerd door Vincents vader in 1863/1864
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

De kosterwoning

De kosterwoning, circa 1900

Gemeente Zundert
Locatie Markt 25 (woning 'tantes') (37)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Markt 25 Zundert
Gegevens	
beschrijving	Markt 25, buurpand Van GoghHuis, voormalige woning van Van Goghs peettantes
locatie	Markt 25, 4881 CN Zundert
eigenaar	DC Vastgoed
gebruiker	In ontwikkeling (particuliere eigenaren, verkoopappartementen)
datering	Van Goghs tijd (in kern 15e eeuws, veelvuldig verbouwd), wordt in 2017-18 gesloopt m.u.v. muur zijde Markt 26, voorgevel wordt gereconstrueerd naar 19e eeuwse situatie)
staat	Slecht onderhouden
status	Geen monument
bijzonderheden	
literatuur	
brieven	-

Erfgoed	Gebouw (delen)
----------------	----------------

Waarde	
biografisch	Op Markt 25 woonden de zusters Van de Burgh (peettantes van Vincent)
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

F. Reissig, Vincents oorspronkelijke geboortehuis, Markt 26, 1900, foto

Dorpsgezicht met Markt 25, circa 1910 (Foto: Vincent van GoghHuis, Zundert)

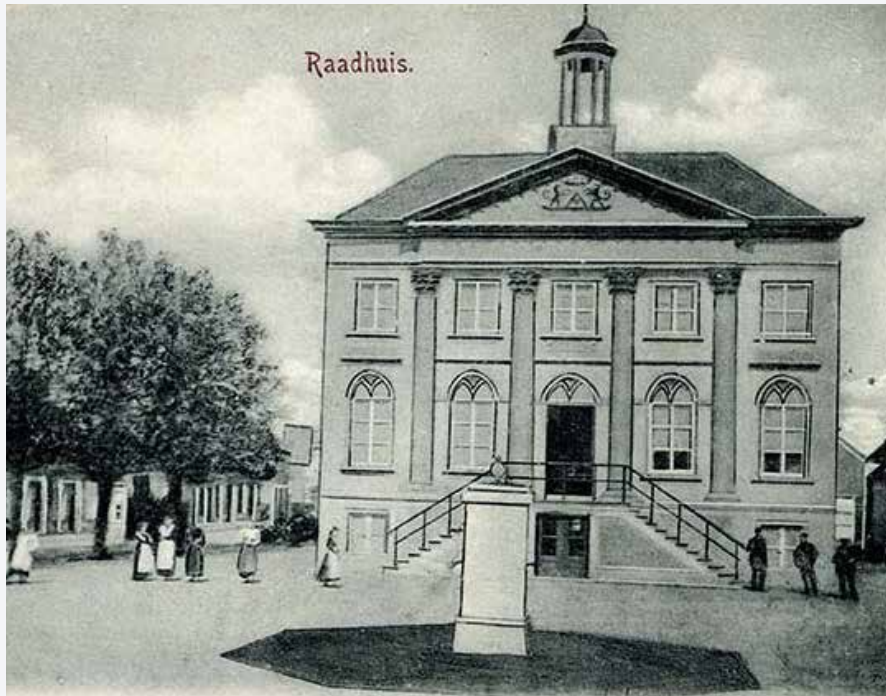

Gemeente Zundert
Locatie Markt met gemeentehuis (38)
Categorie 1
Status Van Gogh Monument

Locatie	Markt Zundert
Gegevens	
beschrijving	Gemeentehuis Marktplein Zundert
locatie	Gemeente Zundert, Markt 1
eigenaar	Gemeente Zundert (gemeentehuis en plein)
gebruiker	Gemeente Zundert (gemeentehuis)
datering	Van Goghs tijd (gemeentehuis 1830. herbouwd 1965 met reconstructie voorgevel, dak en torentje), waterpomp (verplaatst, datering onbekend)
staat	Gemeentehuis herbouwd, goed onderhouden
status	Rijksmonument (gemeentehuis), gemeentelijk monument (waterpomp)
bijzonderheden	-
literatuur	Frank Kools, 'Als een boer van Zundert' (1990) http://home.kpn.nl/a.passtoors/Levensschets/levensschets.htm
brieven	-

Erfgoed	Gebouw gemeentehuis, marktplein met waterpomp
----------------	---

Waarde	
biografisch	Gemeentehuis waar Vincents geboorte werd aangegeven
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Gemeentehuis Zundert, circa 1910 (Foto: Vincent van GoghHuis, Zundert)

Waterpomp

Gemeente Zundert
Locatie Van Gogh monument Ossip Zadkine (39)
Categorie 4
Status Van Gogh Monument

Locatie	Van Gogh monument Zadkine Zundert
Gegevens	
beschrijving	Van Gogh monument Ossip Zadkine, 1964
locatie	Gemeente Zundert, Van Goghplein
eigenaar	Gemeente Zundert (geschenk bankiers Van Lanschot)
gebruiker	-
datering	1964
staat	Goed
status	Rijksmonument
bijzonderheden	In sokkel blikje met zand uit kliniek St Remy
literatuur	Chabert, Garance & Ron Dirven, Zadkine & Van Gogh, Zundert, 2008
brieven	-

Erfgoed	Monument (eerbetoon)
----------------	----------------------

Waarde	
biografisch	Herdenking
werk/motieven	
sfeer	Monument, kunst
verhaal	-

Onthulling standbeeld Ossip Zadkine door Koningin Juliana, 1964

Plaquette bij standbeeld Ossip Zadkine

Gemeente Zundert
Locatie Markt 2 (school)
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Markt 2 Zundert
Gegevens	
beschrijving	Hotel Mont Blanc, voorheen school
locatie	Gemeente Zundert, Markt 2
eigenaar	Projectontwikkelaar Maas-Jacobs (voorheen school)
gebruiker	Diverse huurders
datering	Na Van Goghs tijd (19e eeuwse school gesloopt en vervangen door hotel ca 1960)
staat	Matig onderhouden
status	Geen status (panden worden binnenkort gesloopt t.b.v. nieuwbouw)
bijzonderheden	Hier ging Vincent naar de lagere school 1861, originele bouwtekeningen in RAWB
literatuur	Frank Kools, 'Als een boer van Zundert' (1990)
brieven	-

Erfgoed	Plek, voormalige school
----------------	-------------------------

Waarde	
biografisch	Lagere school van Vincent
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

C. Franken, school Markt Zundert, ca 1900 (Foto: Vincent van GoghHuis, Zundert)

Hotel Mont Blanc, circa 1950 (Foto: Vincent van GoghHuis, Zundert)

Gemeente Zundert
Locatie Markt 28
Categorie 1
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Markt 28 Zundert
Gegevens	
beschrijving	Markt 28, woonhuis naast Vincent van GoghHuis
locatie	Gemeente Zundert, Markt 28
eigenaar	Erven Riet Francken, komt binnenkort te koop
gebruiker	Leeg
datering	Van Goghs tijd, voor 1903 (vermoedelijk verdieping op geplaatst, winkelpui jaren 60)
staat	Goed onderhouden
status	Gemeentelijk monument
bijzonderheden	Onderdeel van plan Fase 2 Vincen van GoghHuis
literatuur	
brieven	-

Erfgoed	Gebouw
----------------	--------

Waarde	
biografisch	
werk/motieven	-
sfeer	Dorpsgezicht
verhaal	-

Markt circa 1900 (Foto: Vincent van GoghHuis, Zundert)

Gemeente Zundert
Locatie Landgoed De Moeren (inclusief bebouwing en café In den Anker)
Categorie 1/3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Landgoed De Moeren Zundert
Gegevens	
beschrijving	Landgoed met landhuis De Moeren en diverse bijgebouwen waaronder In den Anker
locatie	Gemeente Zundert, Rucphenseweg 34-35-37 Moersebaan 2-4-8
eigenaar	De Moeren BV (familie Van der Hoeven)
gebruiker	Familie Van der Hoeven (buitenverblijf), te huur als bijeenkomstruimte exploitant Café In den Anker
datering	Van Goghs tijd (landhuis 1818, In den Anker, 1635)
staat	Goed onderhouden
status	Rijksmonument
bijzonderheden	Antiek interieur landhuis met schilderijen, meubelen, serviesgoed, bibliotheek enz
literatuur	RAWB – Familiearchief Van der Hoeven Frank Kools, 'Als een boer van Zundert' (1990) http://www.cubra.nl/brabantslandschap/thijscaspersvangogh2.htm
brieven	8 april 1877 'Daar in de hei was het zoo mooi/ al was het donker kon men toch onderscheiden hoe die heivlakte en mastboschen en moerassen zich heinde en ver uitstrekten/ het deed mij denken aan die plaat van Bodmer die op Pa's studeerkamer hangt.'

Erfgoed	Gebouwen en landschap (bossen en heide)
----------------	---

Waarde	
biografisch	Protestantse familie Van der Hoeven was bevriend met familie Van Gogh, donateurs van de protestantse kerk (familiegraven) gerelateerd aan familie Roland Holst
werk/motieven	-
sfeer	Gebouw (interieur), landschap
verhaal	-

Café In den Anker, landgoed De Moeren

Boerenschuur, landgoed De Moeren

Landgoed De Moeren

Gemeente Zundert
Locatie Landgoed Oude Buisse Heide
Categorie 1/3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Landgoed Oude Buisse Heide Zundert
Gegevens	
beschrijving	Landgoed met Herenkamer en diverse bijgebouwen w.o. het atelier Van Roland Holst
locatie	Gemeente Zundert, Roosendaalsebaan 15-19 (Achtmaal)
eigenaar	Natuurmonumenten - landgoed
gebruiker	Boer (bewoners) exploitant Herenkamer (Van GoghHuis), Natuurmonumenten
datering	Van Goghs tijd (herenkamer, Buisse hoeve 1809, tot 1897
staat	Boerdeijcafe La Belgique), Angorahoeve1900, atelier 1918
status	Goed onderhouden
bijzonderheden	-
literatuur	Frank Kools, 'Als een boer van Zundert' (1990) collectie documenten, foto's Van GoghHuis foto albums collectie Van den Bergh (Arjan Bakx)
brieven	-

Erfgoed	Gebouwen en landschap (bossen en heide)
----------------	---

Waarde	
biografisch	Bezit protestantse familie Van der Hoeven, later Roland Holst
werk/motieven	-
sfeer	Gebouwen, (heide)landschap
verhaal	-

Atelier Roland Holst, Oude Buisse Heide

Omgeving Buisse Heide (Achtmaal), eind 19e eeuw,
Glasnegatieven collectie Van den Bergh

Omgeving Buisse Heide (Achtmaal), eind 19e eeuw,
Glasnegatieven collectie Van den Bergh

Gemeente Zundert
Locatie Landgoed Wallsteijn
Categorie 1/3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Landgoed Wallsteijn Zundert
Gegevens	
beschrijving	Landgoed met landhuis Wallsteijn en diverse bijgebouwen waaronder 't Pannehûske
locatie	Gemeente Zundert, Achtmaalseweg 158
eigenaar	Particulier (familie Hennekam), Maatschappij van Welstand – Pannehûske, Natuurmonumenten - landgoed
gebruiker	Familie Hennekam (bewoners) exploitant Café 't Pannehûske, Natuurmonumenten
datering	Van Goghs tijd (landhuis ca 1810, uitgebreid 1910), 't Pannehûske 1891
staat	Goed onderhouden
status	Rijksmonumenten
bijzonderheden	
literatuur	Frank Kools, 'Als een boer van Zundert' (1990) collectie documenten, foto's Van GoghHuis foto albums collectie Arjan Bakx
brieven	-

Erfgoed	Gebouwen en landschap (bossen)
----------------	--------------------------------

Waarde	
biografisch	Protestantse familie Van der Wall was bevriend met familie Van Gogh, donateurs van de protestantse kerk schout, burgemeester van Zundert, Louis van der Wall bouwheer nieuwe pastorie 1904 (Markt 26)
werk/motieven	-
sfeer	Gebouwen, landschap
verhaal	-

't Pannehûske

Foto's familie Van de Wall, collectie Bakx Zundert

Gemeente Zundert
Locatie Wandelroute Zundert dorp - Beekdal (muisvonder)
Categorie 1/3
Status Geen Van Gogh Monument

Locatie	Wandelroute Zundert dorp
Gegevens	
beschrijving	Wandelroute langs de beukenhagen (tuintjes), akkers, beekdal (muisvonder)
locatie	Gemeente Zundert
eigenaar	-
gebruiker	-
datering	Van Goghs tijd (boerderij Hof te Laer Meirseweg, Akkermolen)
staat	-
status	-
bijzonderheden	Rijsbergse zandpaden
literatuur	Frank Kools, 'Als een boer van Zundert' (1990) wandelroute Van GoghHuis (2015) E.H. van Gogh 'Herinneringen aan mijn broeder' (1910)
brieven	-

Erfgoed	Landschap met gebouwen (wandelpaden, beekdal, akkers)
----------------	---

Waarde	
biografisch	Wandelingen Vincent
werk/motieven	-
sfeer	Landschap, dorp
verhaal	-

Wandelroute

Akkermolen

Zandpaden

15. Bronnen

Algemeen

- vangoghbrabant.com/nl/zijn-levensreis
- vangoghletters.org
- vangoghroute.nl
- vangoghlocations.com
- Denekamp, Nienke, en René van Blerk. De grote van Gogh atlas. Amsterdam, 2015
- Heugten, Sjraar van. Vincent van Gogh : Tekeningen 1: Vroege jaren 1880-1883. Amsterdam/Bussum, 1996
- Heugten, Sjraar van. Vincent van Gogh : Tekeningen 2: Nuenen 1883-1885. Amsterdam/Bussum, 1997
- Hulsker, Jan. The new complete Van Gogh. Paintings, drawings, sketches. Revised and enlarged edition of the catalogue raisonné of the works of Vincent van Gogh. Amsterdam/Philadelphia 1996
- Faille, J.-B. de la. The works of Vincent van Gogh. His paintings and drawings. Amsterdam 1970
- Meedendorp, Teio. Tekeningen en grafiek van Vincent van Gogh in de collectie van het Kröller-Müller Museum. Red. Jos ten Berge. Deventer/Otterlo, 2007
- Meedendorp, Teio, e.a. De schilderijen van Vincent van Gogh in de collectie van het Kröller-Müller Museum. Red. Toos van Kooten en Mieke Rijnders. Otterlo, 2003
- Nelemans, Rebecca. Van Gogh & Brabant. Schiedam, 2012
- Pollock, Griselda. Vincent van Gogh in zijn Hollandse jaren: kijk op stad en land door Van Gogh en zijn tijdgenoten, 1870/1890. Amsterdam, 1980
- Stokvis, Benno J. Nasporingen omtrent Vincent van Gogh in Brabant, Amsterdam, 1926
- Tilborgh, Louis van, en Marije Vellekoop. Vincent van Gogh : Schilderijen 1: Nederlandse periode 1881-1885. Amsterdam/Bussum, 1999
- Vanbeselaere, Walther. De Hollandsche periode in het werk van Vincent van Gogh, Antwerpen, 1937

Breda

- Dirven, Herman. 'De kunsthandelaar Vincent van Gogh uit Princenhage', in: Hage, nr 19, juli 1977
- Dirven, Ron, Kees Wouters en Rebecca Nelemans. Verloren Vondsten. Het mysterie van de Bredase kisten, Breda, 2003

Eindhoven

- Brouwer, Ton de, en Rebecca Nelemans. Van Gogh & Eindhoven : De feiten op een rij. Oisterwijk, 2013
- Hoek, Jack van. De Eindhovens kennissen van Vincent van Gogh, Valkenswaard, 2016

Etten-Leur

- Nelemans, Rebecca, en Ron Dirven. De zaaier: het begin van een carrière : Vincent van Gogh in Etten. Breda, 2010
- Rozemeyer, J.A., red. Van Gogh in Etten. Etten-Leur, 2003
- Uitert, Evert van, red. Van Gogh in Brabant: schilderijen en tekeningen uit Etten en Nuenen. Zwolle, 1987 (ook opgenomen bij Nuenen)
- Aalders, L. 'Het gezin van Gogh te Etten bij Breda (1875-1882)', in: Stemmen des tijds, 26e jrg, afl. 3, maart 1937

Nuenen

- Brouwer, Ton de. De oude toren en Van Gogh in Nuenen. Venlo, 2000
- Brouwer, Ton de. Van Gogh en Nuenen. Venlo, 1998 (1984)
- Hermans, Tjeu, red. e.a., 'Ik voel mij thuis daar' Vincent van Gogh, opstellen over het leven en werk van Vincent van Gogh in Nuenen, Nuenen, 2003
- Uitert, Evert van, red. Van Gogh in Brabant: schilderijen en tekeningen uit Etten en Nuenen. Zwolle, 1987 (ook opgenomen bij Etten)
- Van den Brink, G.J.M. en W.Th.M. Frijhoff, De wevers en Vincent van Gogh, Tilburg, 1990

Tilburg

- Doremalen, H.J.M. van. Vincent van Gogh in Tilburg 1866-1868. Red. Ronald Peeters. Tilburg, 2003
- Eerenbeemt, H. F. J. M. van den, Hendrik van Doremalen, en Ronald Peeters. Vincent van Gogh in Tilburg 1866-1868. Stadsmuseum Tilburg cahier 8. Tilburg, 2009

Zevenbergen

- Kerstens, Cor. Vincent van Gogh in Zevenbergen: op kostschool bij Jan Provily (van 1 oktober 1864 tot 31 augustus 1866). Etten-Leur, 2013

Zundert

- Kools, Frank. Vincent van Gogh en zijn geboorteplaats, Als een boer van Zundert, Zutphen, 1990
- Chabert, Garance & Ron Dirven, Zadkine & Van Gogh, Zundert, 2008

Disclaimer

Dit handboek is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld, gebaseerd op de huidige stand van kennis en onderzoek. Voor mogelijke onjuistheid en/of onvolledigheid van de in dit boekwerk verstrekte informatie kan Stichting Van Gogh Brabant geen aansprakelijkheid aanvaarden. Evenmin kunnen aan de inhoud rechten worden ontleend. Instellingen, organisaties of personen, die vinden dat geplaatste afbeeldingen of teksten op een of andere manier schade berokkenen aan hun identiteit of anders, kunnen zich onder vermelding van gegronde redenen, melden bij de uitgever.

Colofon

Dit handboek is een uitgave van Stichting Van Gogh Brabant - www.vangoghbrabant.com
Onderzoek en samenstelling: Helewise Berger en Ron Dirven
Redactie : Justine de Jong en Pierre van Damme
Fotografie: Van Gogh Brabant-locaties, Van Gogh Brabant, Andrew George
Ontwerp : tomas concept & creation
Drukwerk : Groels

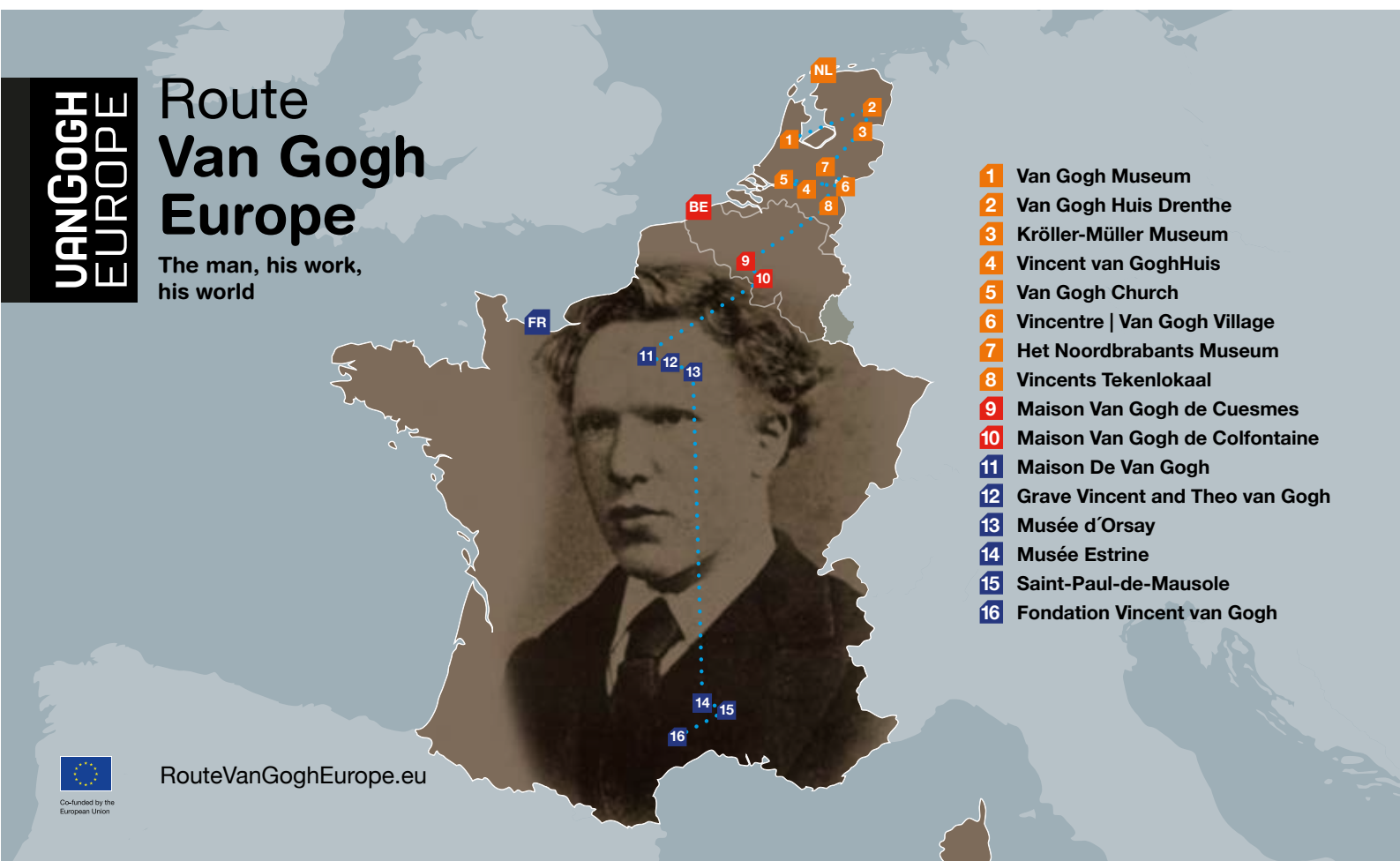

16. Van Gogh Europe

Internationale samenwerking

Onder de naam Van Gogh Europe hebben circa zestien locaties en musea in Nederland, België en Frankrijk zich verenigd. Samen zetten zij zich in voor het behoud en de collectieve promotie van Van Goghs erfgoed. Met Route Van Gogh Europe worden bezoekers uitgenodigd om in de voetsporen van Vincent van Gogh te treden.

Route Van Gogh Europe verbindt drie landen, zes musea, tien erfgoedlocaties en veertien steden. De website www.RouteVanGoghEurope.eu geeft een overzicht van de deelnemers en hun Van Gogh aanbod.

VANGOGH EUROPE

Route Van Gogh Europe

The man, his work, his world

- 1 Van Gogh Museum
- 2 Van Gogh Huis Drenthe
- 3 Kröller-Müller Museum
- 4 Vincent van GoghHuis
- 5 Van Gogh Church
- 6 Vincentre | Van Gogh Village
- 7 Het Noordbrabants Museum
- 8 Vincents Tekenlokaal
- 9 Maison Van Gogh de Cuesmes
- 10 Maison Van Gogh de Colfontaine
- 11 Maison De Van Gogh
- 12 Grave Vincent and Theo van Gogh
- 13 Musée d'Orsay
- 14 Musée Estrine
- 15 Saint-Paul-de-Mausole
- 16 Fondation Vincent van Gogh

RouteVanGoghEurope.eu

Co-funded by the European Union

Convenant Van Gogh Monumenten in Brabant

Op 30 oktober 2017 is in Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch het Convenant Van Gogh Monumenten in Brabant ondertekend.

Met de vaststelling van dit document wordt er voor het eerst een officiële lijst uitgegeven waarin belangrijke Van Gogh locaties worden gewaardeerd en gemarkeerd.

Het convenant is ondertekend door de gemeenten Nuenen, Etten-Leur, Tilburg, Zundert, Moerdijk, Breda, Eindhoven, Haaren en Laarbeek. In deze gemeenten bevinden zich een of meer Van Gogh Monumenten.

Het Convenant is mede ondertekend door de Provincie Noord-Brabant en instellingen als Erfgoed Brabant, Monumentenwacht Noord-Brabant en Monumentenhuis Brabant.

VisitBrabant, Het Noordbrabants Museum en Stuurgroep Van Gogh National Park ondertekenden een adhesieverklaring.

Met het convenant spreken alle partijen de intentie uit de Van Gogh Monumenten voor het nageslacht te willen behouden en bereid te zijn binnen hun mogelijkheden beleid en kennis in te zetten voor de instandhouding.

Voor Van Gogh Brabant is de publicatie van de Van Gogh Monumentenlijst en de ondertekening van het Convenant een eerste belangrijke stap naar de verwerving van het Europese Cultureel Erfgoedlabel.

vangoghbrabant.com

 Inspirerend? @VangoghBrabant